WIĄCEK ST., WIWCZARUK A., KARPOWICZ A.

PRACA W KLASIE DRUGIEJ

SZKOŁY POWSZECHNEJ DWUJĘZYCZNEJ
(Z POLSKIM I UKRAIŃSKIM JĘZYKIEM NAUCZANIA)

DODATEK
DO PRZEWODNIKA METODYCZNEGO DLA NAUCZYCIELI p. t.
„PRACA W KLASIE DRUGIEJ SZKOŁY POWSZECHNEJ"

NAKŁAD
GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA

65.

PRACA W KLASIE DRUGIEJ SZKOŁY POWSZECHNEJ DWUJĘZYCZNEJ

BIBLJOTEKA NAUCZYCIELA SZKOŁY POWSZECHNEJ

„Jak realizować nowe programy".

Nr. 1. **Balicki J.** Oblicze nowych programów.

Nr. 2. **Michałowska J.** Zagadnienia wychowawcze w nowych programach. Wyd. II. Str. 95, brosz. 1.90

Nr. 3. **Drzewiecki J.** Wychowanie obywatelsko-państwowe w nowych programach. Wyd. II. Str. 67, brosz. 1.90

Nr. 4. **Machowski St.** Wychowanie gospodarcze w nowych programach. Wyd. II. Str. 70, brosz. 1.90

Nr. 5. **Kubski B.** Twórczość nauczyciela a nowe programy. Wyd. II. Str. 96, brosz. 1.90

Nr. 6. **Kotarbiński M.** Organizacja pracy w kl. I na podstawie nowego programu. Wyd. III. Str. 78, brosz. 1.90

Nr. 7. **Dobraniecki St.** Organizacja pracy w kl. II, na podstawie nowego programu. Wyd. III. Str. 74, brosz. 1.90

Nr. 8. **Dancewiczowa J.** Jak realizować nowy program języka polskiego. Cz. I. Wyd. III. Str. 95, brosz. 1.90

Nr. 9. **Dancewiczowa J.** Jak realizować nowy program języka polskiego. Cz. II. Str. 100, brosz. 1.90

Nr. 10. **Hoszowska Wł.** Jak realizować nowy program historji Cz. I. Str. 96, br. 1.90

Nr. 11. **Hoszowska Wł.** Jak realiz. nowy program historji Cz. II. Str. 70, brosz. 1.90

Nr. 12. **Dudkówna E. i Strzelecka J.** Jak realizować nowy program matematyki. Cz. I. Wyd. VI. Str. 79, brosz. 1.90

Nr. 13. **Dudkówna E. i Strzelecka J.** Jak realizować nowy program matematyki. Cz. II. Str. 79, brosz. 1.90

Nr. 14. **Czystowski J. i Kowalewski M.** Jak realizować nowy program przyrody martwej. Wyd. II. Str. 67. brosz. 1.90

Nr. 15. **Mayzner T.** Jak realizować nowy program śpiewu. Cz. I. Wyd. II. Str. 74, brosz. 1.90

Nr. 16. **Mayzner T.** Jak realizować nowy program śpiewu. Cz. II. Str. 84, brosz. 1.90

Nr. 17. **Kuchta Jan** dr. Psychologja dziecka wiejskiego, a praca szkolna. Wyd. II. Str. 104, brosz. - 1.90

N. 18. **Wiącek St. i Ciepielewski J.** Czytanie w szkole powszechnej. Wyd. II. Str. 91 brosz. 1.90

Nr. 19. **St. Dobraniecki, M. Kotarbiński i Al. Litwin.** Czytanie i pisanie w kl. I.

Nr. 20. **St. Wiącek.** Ćwiczenia piśmienne w szkole . . . . .

Nr. 21. **Al. Mazur.** Ćwiczenia z zakresu geometrji w nowym programie. .

Nr. 22. **St. Dobraniecki, J. Świderska - Jarmołowiczowa.** Inscenizacja w szkole (kl. I i II). . . . .

Nr. 23. **E. Boukowska i M. Kotarbiński.** Ćwiczenia z zakresu geografji i przyrody cz. I. . . . .

Nr. 24. **E. Boukowska i M. Kotarbiński.** Ćwiczenia z zakresu geografji i przyrody cz. II. . . . .

Na. 25. **Cz. Karp.** Realizacja programu nauki rysunku. . . . .

Nr. 26. **St Prochera.** Zajęcia praktyczne z zakresu rękodziału. . .

Nr. 27. **Kazimierz Greb.** Pomoce naukowe, ich istota i stosowanie. . .

Nr. 28. **M. Mościcki i J. Witek.** Ogródek szkolny w nauce i wychowaniu. Cz. I. . . . .

Nr. 29. **M. Mościcki i J. Witek.** Ogródek szkolny w nauce i wychowaniu. Cz. II. . . . .

Nr. 30. **Al. Litwin.** Wycieczki w realizacji nowego programu cz. I. . .

Nr. 31. — Wycieczki w realizacji nowego programu cz. II. . . .

Nr. 32. **Al. Litwin.** Samodzielność dziecka w realizacji nowego programu. .

Nr. 33. **T. Szczerba.** Nauczanie podstaw gramatyki języka polskiego w szkole powszechnej. . . . .

(Nr. 20–33:) Ukażą się do 15.X.1934 r.

WIĄCEK ST., WIWCZARUK A., KARPOWICZ A.

PRACA
W KLASIE DRUGIEJ

SZKOŁY POWSZECHNEJ DWUJĘZYCZNEJ
(Z POLSKIM I UKRAIŃSKIM JĘZYKIEM NAUCZANIA)

DODATEK
DO PRZEWODNIKA METODYCZNEGO DLA NAUCZYCIELI p. t.
„PRACA W KLASIE DRUGIEJ SZKOŁY POWSZECHNEJ"

NAKŁAD
GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA

TYCHŻE AUTORÓW

PRACA W KLASIE PIERWSZEJ SZKOŁY POWSZECHNEJ
PRZEWODNIK METODYCZNY DLA NAUCZYCIELI

*

PRACA W KLASIE PIERWSZEJ SZKOŁY POWSZECHNEJ DWUJĘZYCZNEJ
DODATEK DO POWYŻSZEGO

*

PRACA W KLASIE DRUGIEJ SZKOŁY POWSZECHNEJ
PRZEWODNIK METODYCZNY DLA NAUCZYCIELI

Zakł. Druk. F. Wyszyński i S-ka, Warszawa, Warecka 15.
1934

1. ZAŁOŻENIE OGÓLNE

CHARAKTERYSTYKA PRACY DYDAKTYCZNEJ

W naszych podręcznikach metodycznych dla klasy pierwszej i drugiej *) stanęliśmy na stanowisku, że pracę dydaktyczną w klasie drugiej szkoły powszechnej można organizować według zasad koncentracji, a więc tak, jak w klasie pierwszej. Stanowisko nasze staraliśmy się uzasadnić argumentami psychologicznemi i dydaktycznemi, a przytem staraliśmy się wykazać, że takiemu zorganizowaniu pracy nie stoi na przeszkodzie układ materjału naukowego, zawartego w programach poszczególnych przedmiotów nauki szkolnej. Przy takiem zorganizowaniu pracy szkolnej centralnym przedmiotem nauczania uczyniliśmy język polski, jako przedmiot w stosunku do innych nadrzędny, oraz jako przedmiot ogniskowy. Zadaniem niniejszego rozdziału, który jest dodatkiem do naszego Przewodnika metodycznego na klasę drugą szkoły powszechnej, jest omówić, jak można i należy zorganizować pracę dydaktyczną w klasie drugiej szkoły powszechnej dwujęzycznej. Zastrzega się, że jako typ szkoły dwujęzycznej weźmiemy pod uwagę szkołę z polskim i ukraińskim językiem nauczania,

---

*) 1. St. Wiącek, A. Wiwczaruk, A. Karpowicz: Praca w klasie pierwszej szkoły powszechnej. Przewodnik metodyczny dla nauczycieli. Dodatek do tej książki: St. Wiącek, A. Wiwczaruk, A. Karpowicz: Praca w klasie pierwszej szkoły powszechnej dwujęzycznej (z polskim i ukraińskim językiem nauczania). 2. St. Wiącek, A. Wiwczaruk, A. Karpowicz: Praca w klasie drugiej szkoły powszechnej. Przewodnik metodyczny dla nauczycieli.

do której uczęszczają dzieci, posługujące się językiem ukraińskim, jako językiem ojczystym.

Uważamy, że w klasie drugiej szkoły dwujęzycznej dziecko ma już znajomość języka polskiego do pewnego stopnia opanowaną. Niewątpliwie, nie jest jeszcze przygotowane do wyłącznego posługiwania się językiem polskim; musi jeszcze w wielu wypadkach posługiwać się językiem ojczystym, zwłaszcza w dziedzinie zdobywania wiadomości rzeczowych. Lecz każdy dzień pobytu dziecka w szkole przyczynia się do dalszego opanowywania języka polskiego, tembardziej, że w języku tym prowadzone są w klasie drugiej szkoły dwujęzycznej nietylko lekcje języka polskiego, jako przedmiotu, lecz również lekcje ćwiczeń cielesnych i rysunków.

Ponieważ sądzimy, że rozgraniczenie używalności obu języków na lekcjach różnych przedmiotów w szkole dwujęzycznej dalekie będzie od sztucznego rygoryzmu, twierdzimy, że dziecko z każdym dniem pracy będzie opanowywało język polski coraz to lepiej, z każdym dniem zacierać się będzie różnica stopnia opanowania obu języków.

Stąd też uważamy, że w klasie drugiej oba języki, polski i ukraiński, będą traktowane jako jeden wspólny przedmiot nadrzędny, dostarczający tematów rzeczowych, oraz jako jeden wspólny przedmiot ogniskowy, wiążący całokształt nauczania nicią piękna, w języku jako takim zawartego. Pod tym więc względem praca w klasie drugiej będzie naturalnem przedłużeniem pracy w klasie pierwszej, gdzie, jak widzieliśmy, również — z wyjątkiem okresu wstępnego — oba języki uzupełniały się nawzajem. W klasie drugiej to wzajemne uzupełnianie się obu języków wystąpi jeszcze wyraźniej.

Zmieni się natomiast w klasie drugiej charakter pracy dydaktycznej w zakresie obu przedmiotów. Jak widzieliśmy, w klasie pierwszej większa część materjału naukowego, przewidzianego przez oficjalny program języka pol-

skiego, musiała być opracowywana na lekcjach języka ukraińskiego, przyczem dział czytania i pisania całkowicie przesunęliśmy na lekcje tego języka. W języku polskim ograniczyliśmy się do prowadzenia rozmów, których celem było opanowanie techniki wyrażania się w mowie ustnej, oraz (częściowo) zdobywanie nowych wiadomości rzeczowych. W klasie drugiej natomiast czeka nas poważniejsza praca w zakresie języka polskiego, która jednak nie zmniejszy w niczem pracy w zakresie języka ukraińskiego lub zmniejszy w stopniu nieznacznym.

W zakresie *języka ukraińskiego* będziemy opracowywali całkowity materjał naukowy, przewidziany dla tej klasy przez program języka polskiego. Uwzględnić więc musimy:

1. mówienie, w tem zaś zarówno rozmowy, wprowadzające po raz pierwszy nowe tematy rzeczowe, jak również rozmowy, mające na celu dalszą wprawę w opanowaniu techniki wyrażania się ustnego w języku ojczystym;

2. czytanie, celem dalszego opanowywania techniki czytania tekstów ukraińskich i ich należytego rozumienia;

3. pisanie, celem dalszego opanowywania kształtnego i wyraźnego pisma, materjału ortograficznego oraz wyrabiania elementarnej techniki wyrażania myśli w mowie pisanej.

Praca więc dydaktyczna w zakresie języka ukraińskiego musi być tak zorganizowana, by wyniki tej pracy były zgodne z wynikami, o których mówi program języka polskiego.

W zakresie *języka polskiego* wystąpią następujące działy pracy:

1. mówienie; rozmowy, mające na celu opracowanie nowych tematów rzeczowych, oraz opanowanie techniki wyrażania się ustnego w języku polskim;

2. czytanie: a) opanowanie elementów języka polskiego

(dźwięków i liter), oraz b) ćwiczenia, mające na celu wyrobienie techniki czytania tekstów polskich i rozumienie obu tych tekstów;

3. pisanie: a) opanowanie kształtów liter łacińskich, używanych w tekstach polskich, b) pierwsze ćwiczenia w opanowaniu ortografji polskiej, c) pierwsze ćwiczenia w wyrażaniu myśli zapomocą pisma — w języku polskim.

Jak widać z powyższego zestawienia, nauczyciel ma nielada zadanie do wykonania. Musi pracę dydaktyczną tak zorganizować, by wyniki nauczania w zakresie obu przedmiotów dorównały wynikom, które w zakresie języka polskiego przewiduje program. Niewątpliwie, praca w zakresie obu przedmiotów będzie się nawzajem uzupełniała w tem znaczeniu, że żadna lekcja np. pisania w języku polskim nie będzie bez znaczenia dla wyrobienia techniki pisania w języku ukraińskim, i odwrotnie. Niemniej jednak nauczyciel musi sobie jasno zdawać sprawę z tego, jaki materjał naukowy ma w zakresie każdego z obu języków do opracowania, oraz jak ten materjał rozplanować, by osiągnąć zamierzone wyniki nauczania.

Zagadnieniu temu poświęcamy rozdział następny.

2. CHARAKTER MATERJAŁU NAUKOWEGO

A. — Mówienie.

Tematów rzeczowych do rozmów dostarczą ośrodki pracy tygodniowej. Tematy te zostały szczegółowo podane i omówione w przewodniku metodycznym dla klasy drugiej. Podkreślamy, że na lekcjach języka polskiego omawiane będą wszystkie te tematy; lecz niektóre z nich będą omawiane na lekcjach języka polskiego jako tematy nowe, a wtedy omawianie ich na lekcjach języka polskiego będzie miało na celu podanie dzieciom nowych wiadomości rzeczowych, poczem, omawiając te same tematy na lekcjach ję-

zyka ukraińskiego, nauczyciel będzie miał na celu przedewszystkiem względy językowe. Niektóre natomiast tematy potraktuje nauczyciel odwrotnie, to jest na lekcjach języka ukraińskiego jako tematy nowe, na lekcjach zaś języka polskiego jako znane. Które więc tematy rzeczowe wprowadzi nauczyciel po raz pierwszy na lekcjach języka polskiego, które zaś na lekcjach języka ukraińskiego, pozostawiamy to całkowicie decyzji nauczyciela.

Niezależnie od tego rodzaju rozmów będzie musiał nauczyciel wprowadzić na lekcjach języka polskiego rozmowy, będące przygotowaniem i punktem wyjścia do nauki czytania i pisania w tym języku. Odnosić się to będzie do okresu przygotowawczego, a więc wtedy, kiedy dzieci będą opracowywały elementarz polski. Jest jasnem, że ilość tych rozmów będzie mniejsza, aniżeli ilość tego rodzaju rozmów, stosowanych w roku ubiegłym przy nauce pierwszego elementarza. Również zmieni się do pewnego stopnia charakter tych rozmów. O ile przy opracowywaniu pierwszego elementarza każdy wyraz podstawowy (zdanie podstawowe) musieliśmy wyprowadzić z rozmowy, o tyle teraz, opracowując drugi elementarz, ograniczymy się do wyprowadzania z rozmów niektórych tylko zdań i wyrazów.

B. — Czytanie.

Na lekcjach *języka ukraińskiego* dzieci będą czytały czytanki, treścią swą dostosowane do tematów ośrodkowych. Mając na uwadze, że elementarz ukraiński dzieci opanowały już w klasie pierwszej, traktować będziemy czytanie w zakresie języka ukraińskiego tak, jak traktujemy ten dział pracy w zakresie języka polskiego w szkole z polskim językiem nauczania.

W następnym rozdziale podajemy szczegółowy przydział materjału naukowego z czytania do poszczególnych

ośrodków pracy tygodniowej. Uwzględniamy przytem następujące podręczniki:

1. „Druha Knyżeczka dla wseludnych szkił". Lwów, 1933. Nakł. Państw. Wyd. Książek Szkolnych,

2. „II. czytanka dla druhoji klasy wseludnych szkił". Lwów, 1931. Nakł. Państw. Wyd. Książek Szkolnych.

(Pierwszy z tych podręczników używany jest w Okręgu Szkolnym Łuckim, drugi zaś w Okręgu Szkolnym Lwowskim).

Wykorzystać można w nauce czytania prócz czytanek, zamieszczonych w powyższych podręcznikach, niektóre książeczki wydawnictwa dla dzieci „Swit dytyny" we Lwowie, które mają aprobatę Ministerstwa W. R. i O. P.

Na lekcjach *języka polskiego* mają dzieci przedewszystkiem opanować elementarną naukę czytania, o ile tego jeszcze nie uczyniły w klasie pierwszej. (Ponieważ jest bardzo prawdopodobne, że w klasie pierwszej nie starczyło czasu na opracowanie drugiego elementarza, albo też nauczyciel wykorzystał 4-ty okres na ugruntowanie znajomości elementarza pierwszego, uważamy, że elementarz drugi dzieci będą opanowywały w klasie drugiej).

Wobec tego w klasie drugiej pracę w zakresie języka polskiego w dziale czytania będziemy mieli następującą:

a) w okresie pierwszym, od którego odejmiemy pierwsze dwa tygodnie pobytu dziecka w szkole, opracowanie elementarza polskiego (razem więc sześć tygodni czasu);

b) w okresach 2 — 4 czytanie utworów, pod względem treści dostosowanych do ośrodków pracy tygodniowej.

Ad a). Już o tem mówiliśmy w rozdziale dodatkowym do przewodnika dla kl. I-szej, że opracowując elementarz polski w klasie drugiej, dzieci napotkają na mniejsze trudności, aniżeli przy opracowywaniu elementarza pierwszego. Opracowując pierwszy elementarz, dzieci musiały wyczuć i uświadomić sobie istotę procesu analizy i syntezy języka, a prócz tego zapoznać się z najdrobniejszemi elemen-

tami języka — dźwiękami i literami. Obecnie, opracowując elementarz drugi, dziecko uświadamia sobie istotę czytania; ma tylko zapoznać się z elementami (dźwiękami i literami) drugiego języka, przyczem niektóre z tych elementów są już mu znane. Jest jasne, że opracowanie drugiego elementarza zajmie dziecku mniej czasu; lecz jasne jest również, że opracowanie drugiego elementarza musi być inaczej zorganizowane, aniżeli opracowanie elementarza pierwszego.

Niestety, do chwili obecnej nie mamy elementarza polskiego, ułożonego specjalnie dla dzieci szkół dwujęzycznych, które mają już opanowany elementarz ukraiński. W praktyce szkolnej nauczyciel zmuszony jest posługiwać się elementarzami polskiemi, ułożonemi dla dzieci polskich, które na tych elementarzach uczą się czytania po raz pierwszy w życiu. Wydaje się nam, że tego rodzaju elementarz nie jest właściwym podręcznikiem dla dziecka, które już jeden elementarz opanowało. Dlatego też w rozdziale następnym, podając szczegółowy przydział materjału naukowego do poszczególnych ośrodków pracy tygodniowej, postaramy się podać próby tekstów polskich, które zilustrują nauczycielowi, jak w tej dziedzinie można pracę zorganizować. Dlatego też w zakresie czytania elementarnego w klasie drugiej nie będziemy uwzględniali żadnego z dozwolonych obecnie elementarzy polskich, uważając, iż do tego rodzaju pracy brak jest podręcznika wogóle.

Ad b). Kiedy w pierwszym okresie dzieci opanują elementarz polski, przejdą w następnych okresach do czytania utworów z któregokolwiek podręcznika, dozwolonego do użytku w klasie drugiej szkół polskich. Oczywiście, nie opracują dzieci wszystkich zawartych w podręczniku czytanek, zwłaszcza będą musiały prawdopodobnie pominąć cały szereg czytanek, zamieszczonych na pierwszych stronicach podręcznika, a to dlatego, że czytanki te treścią swą nie wiązałyby się z ośrodkami pracy tygodniowej.

C. — Pisanie.

Na lekcjach *języka polskiego* mają dzieci opanować w zakresie pisania:

1. pisanie elementarne — kształty liter w związku z poznawaniem dźwięków i liter,

2. pewną sprawność w poprawnem pisaniu: materjał ortograficzny będzie tutaj obowiązywał ten, który przewidziany jest programem języka polskiego dla szkół z polskim językiem nauczania,

3. pewną umiejętność wyrażania swych myśli w piśmie — jak w klasie drugiej szkoły z polskim językiem nauczania.

Na lekcjach *języka ukraińskiego* odpada pisanie elementarne, które dzieci opanowały już w klasie pierwszej. Dlatego też praca dzieci ograniczy się do opracowania pewnego materjału ortograficznego i wstępnych ćwiczeń stylistycznych.

Ponieważ do tej pory nie mamy ustalonego przez władze szkolne zakresu materjału ortograficznego z języka ukraińskiego dla poszczególnych klas szkoły powszechnej, musimy zakres tego materjału ustalić przez porównanie z materjałem ortograficznym z języka polskiego. Zdaniem naszem trzeba będzie w klasie drugiej z dziećmi opracować:

a) użycie kropki i pytajnika, wielkie litery po kropce i pytajniku oraz w imionach własnych (jest to materjał, powtarzający się w programach obu języków, polskiego i ukraińskiego; opracujemy go w języku ukraińskim, wobec czego odpadnie konieczność powtórnego opracowania tego materjału w języku polskim).

b) miękczenie spółgłosek: *t', d', z', ć', s', l', n';*
pisownia samogłosek miękkich: *ja, ju, je, ji;*
pisownia zmiękczonej samogłoski *„o"* (ьо — йо)

W zakresie materjału powyższego (miękczenie spółgło-

sek i pisownia samogłosek miękkich) praca powinna być w klasie drugiej rozpoczęta i zakończona.

Zaznaczyć tutaj musimy, że do tej pory brak jest podręczników do pisowni w języku ukraińskim, dostosowanych do potrzeb szkoły powszechnej. Jest wprawdzie podręcznik: „Dr. K. Krysiłewśkyj: Prawopysni wprawy, cz. II" nakład Księgarni Naukowego T-wa im. Szewczenki we Lwowie; podręcznik ten jednak podaje materjału ortograficznego zbyt dużo, a przez to nie może być dobrą pomocą w pracy dziecka (nie ma też aprobaty Ministerstwa W. R. i O. P.).

Z tych powodów, podając w rozdziale następnym przydział materjału naukowego do poszczególnych ośrodków pracy tygodniowej, podajemy przykładowo teksty ćwiczeń piśmiennych w języku ukraińskim. Zostały one tak pomyślane, że uwzględniają zarówno materjał ortograficzny, jako też i stylistyczny. Teksty te podajemy w oryginalnej transkrypcji ukraińskiej. Zastosowana w nich pisownia jest wzorowana na podręczniku: „M. Woźniak: Ukraińskyj prawopys iz słownyczkom", Lwów 1929, nakład Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki — z wyjątkiem apostrofu, którego nie wprowadzamy dlatego, że niema go w podręcznikach do czytania w języku ukraińskim.

Jeśli idzie o ćwiczenia stylistyczne, uwzględniamy następujące ustopniowanie trudności:

a) uzupełnianie zdania przez wstawianie brakujących wyrazów;

b) układanie zdań z podanych wyrazów;

c) odpowiedzi na pytania, w których już są zamieszczone te wyrazy, które będą użyte w odpowiedziach,

d) odpowiedzi na pytania, w których brak jest wyrazów, mogących być wykorzystanemi w odpowiedziach,

e) układanie zdań na podstawie obrazków.

Zaznaczamy przytem, że większość ćwiczeń ortograficz-

no - stylistycznych uwzględnia materjał rzeczowy, wzięty z czytanek, zamieszczonych w podręczniku „Druha knyżeczka".

3. PRZYDZIAŁ MATERJAŁU NAUKOWEGO DO POSZCZEGÓLNYCH OŚRODKÓW PRACY TYGODNIOWEJ

Uwaga: Tematów lekcyj mówienia przy poszczególnych ośrodkach nie podajemy, gdyż będą one te same, co w drugiej klasie z polskim językiem nauczania.

CYKL I. POWITANIE SZKOŁY.

Ośrodek 1. Co nam dały wakacje?
„ 2. Jak będzie w naszej klasie?

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Naszi prawyła, Ranok, Choczu do szkoły. Borysowi żarty;
z podręcznika: „II Czytanka": 1. Mołytwa szkoljarja. 2. W szkoli.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie ortograficzne — duże litery w imionach własnych. W czytance „Borysowi żarty" wyszukać imiona i nazwiska chłopców. W związku z tem każde dziecko napisze swe imię i nazwisko oraz poda swój wiek — według wzoru:

Моє імя . . . .
Прізвище . . . .
Мені літ . . . .

2. Dzieci napiszą abecadło ukraińskie duże i małe.

Z języka polskiego: nie przewidujemy żadnego materjału w dziale czytania i pisania, ograniczając się jedynie do prowadzenia w tym języku rozmów.

Ośrodek 1. Mój dom.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Nasza chatońka, Po szczyromu, Maty, Son i Drimota, oraz do wykorzystania zagadka (miotła) i krzyżówka (m-a-t-y); z podręcznika „II Czytanka": 3. Moja chatka, 5. Czemnyj Iwaś, 6. Syroty, 7. Maty, 8. Son i Drimota.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Dzieci przeczytają i przepiszą oraz popodkreślają duże litery po kropce:

Приїхала мати з міста. Дала Наді солодкого медівника. Казала поділитися медівником із Олею.

2. Dzieci przepiszą i popodkreślają wyrazy, napisane dużą literą:

Кожна мама любить свою дитину. Вранці одягає її, а ввечері кладе спати. А часом і пісню заспіває, або казочку розкаже.

3. Dzieci przepiszą i postawią kropki przed dużemi literami:

Наша хатка маленька Вона дуже гарна Нам добре жити в нашій хатці.

Z języka polskiego: wprowadzamy litery, które w tem samem znaczeniu występują w abecadle ukraińskiem *(A, O, E, I, K)* oraz litery: *Ł, S, T, H, W.*

Zdania i wyrazy dla orjentacji: kto to, to tato, to ława, hak, sok.

Ośrodek 2. Co nam daje ogród?

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Morkwjanyj chłopczyk, oraz ewentualnie czytanki o zwierzę-

tach domowych: Nasz kotyk i Bobyk, Widważnyj piwnyk, a poza tem układanka literowa na stronicy 12.

Z podręcznika „II Czytanka": 17. Osiń, 32. Babusyn horodczyk.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie stylistyczne — uzupełnianie zdań. Dzieci przepiszą podane poniżej zdania, wstawiając na miejsce kropek następujące wyrazy:

(ловить, стереже, ходить, співає)

Наш котик .... миші й горобці. Вобик ...... нашого добра. А півень ...... по подвірї й ......

2. Ćwiczenie ortograficzne — użycie kropki. Dzieci przepiszą poniższe zdania i przed każdą dużą literą postawią kropkę:

Півень вискочив на ворота й заспівав Собака це побачив і загавкав Півень злякався й зараз утік.

3. Ćwiczenie ortograficzne — użycie kropki. Dzieci przepiszą poniższe zdania, wstawiając we właściwych miejscach kropki i podkreślając duże litery.

Їхав раз морквяний хлопчик Надибали його свинки Він почав стріляти Свинки його зїли.

Z języka polskiego: wprowadzamy nowe litery: *C, R, F, D, Z.*

Wyrazy i zdania dla orjentacji:

1. JA MAM MAK. TO JEST *(OGRÓD)* MOJEJ MAMY. ZA OGRODEM JEST LAS. TAM SĄ WILKI I *(ZAJĄCE).*

2. CO TO JEST? TO JEST *(CEBULA).* A TO *(BURAKI).* KOŁO DOMU SĄ *(KWIATY).* JA MAM MALWY.

Ośrodek 3. W polu.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Na

poli, Dobri dity, 2 zagadki: O pługach i o chlebie oraz krzyżówki (ch-l-i-b, p-ł-u-h);

z podręcznika „II Czytanka": 23. Opowidannje pro chlib, 24. Szczast' Boże. 27. Dobri dity.

Ć w i c z e n i a p i ś m i e n n e: 1. Ćwiczenie ortograficzne — pisownia dwudźwięku „dź". Dzieci przeczytają poniżej podane opowiadanie, przepiszą je i zauważą, jak piszemy i wymawiamy wyraz (видзьобують)

Хлібороб оре ниву. Помалу тягнуть коні плуга. За плугом іде господар. За ним ходять голодиі ворони. Вони видзьобують червяки.

2. Ć w i c z e n i e s t y l i s t y c z n e — uzupełnianie zdań. Dzieci przepiszą, wstawiając brakujące wyrazy:

Оре землю . . . .
Тягнуть плуга . . . .
Видзьобують червяки . . . .
Цвірінькають . . . .

Brakujące wyrazy:

хлібороб, коні, ворони, горобчики.

3. Ć w i c z e n i e s t y l i s t y c z n e — uzupełnianie zdań. Dzieci przepiszą poniższe zdania, wstawiając brakujące wyrazy:

. . . . пішов на війну . . . . . . сама вдома працювала, а потім захворіла. Тому . . . . . . пішли копати картоплю . . . і . . . копають а . . . . . садить коло воганща.

Brakujące wyrazy:

Василь, Василиха, діти, Петрусь, Вірка, Ганя.

Z języka polskiego: wprowadzamy nowe litery *U, N, Z, O, Ę, B.*

Wyrazy dla orjentacji.

1. JADĘ DO MOJEGO TATY. TATO PRACUJE W POLU. WOZI BURAKI.

KONIKI MU POMAGAJĄ. TEN SIWY KONIK TO MÓJ.

2. LUBA BYŁA NA POLU. ZINA TEŻ TAM BYŁA. POMAGAŁY SWOJEMU OJCU. MAMA ZINY I LUBY LEŻY W ŁÓŻKU. TERAZ JADĄ PO DOKTORA.

Ośrodek 4. Na pastwisku.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Riczka j strumok, Łys ta kaczka, Bezpecznyj rak, Skilky husok,

z podręcznika „II Czytanka": 22. Żowteń, 25. Wowk ta koni.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie ortograficzne — pisownia dwudźwięku „szcz". Dzieci przepiszą następujące zdania:

Надплила велика щука. Мала риба не вспіла втікти. Попалася щуці в горло. Але ракові щука не страшна Він безпечний у своїй печері.

W ćwiczeniu tem dzieci zauważą, jak został napisany wyraz SZCZUKA i wymówią ten wyraz kilka razy celem skojarzenia dwudźwięku „szcz" z jego obrazem graficznym. Następnie dzieci wyszukają w czytance „Łys ta kaczka" wyrazy, w których znajduje się ten dwudźwięk.

2. Ćwiczenie stylistyczne — uzupełnianie zdań. Dzieci przepiszą następujące zdania, stawiając na miejsce kropek wyrazy, których tam brakuje.

Під крутим берегом річки сидить . . . у своїй печері. Він . . . . . клешні и дивиться. В воді граються малі . . .

Braujące wyrazy:

виставив, риби, рак.

Uwaga: Wyrazy te zostały podane w innym porządku, aniżeli ten, w jakim będą przez dzieci użyte.

3. Ćwiczenie ortograficzne — pisownia samogłosek. Dzieci przeczytają czytankę „Riczka i strumok" i wypiszą z niej wszystkie samogłoski.

Z języka polskiego: wprowadzamy nowe litery: *P, F, DZ, SZ, CZ, RZ, CH.*

Teksty dla orjentacji: 1. Mała pastereczka pasła swe gąseczki. Chodziła za gąskami i tak nuciła: Hyla, hyla, gąski moje, do domu.

2. Pastuszek mały ma ładną fujareczkę. Zrobił ją z wierzbiny. Teraz robi jeszcze jedną fujarkę.

Ośrodek 5. Las się zmienia.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Pan Kokćyj, Kazoczka, Wijna hrybiw z żukamy,
z podręcznika „II Czytanka": 30. Piznyj Iwaś.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Będzie to ćwiczenie stylistyczne. Podamy dzieciom szereg wyrazów, z których dzieci mają ułożyć cztery oddzielne zdania. Tekst zdań został zaczerpnięty z wiersza „Wijna hrybiw z żukamy". Podając oddzielne wyrazy, należy podać je w czterech rządkach, przyczem w każdym rządku znajdą się wyrazy, z których powinno składać się jedno zdanie.

1. У, великий, счинився, крик, лісі,
2. війну, Це, жуками, із, почав, боровик,
3. післанців, грибів, до, Післав, всіх,
4. із, гриби, жуками, воювати, Йдуть.

2. Ćwiczenie ortograficzne. Z poniżej podanego tekstu dzieci wypiszą wszystkie spółgłoski.

Вула гарна місячна ніч. У лісі було тихо. Все вже спало. Звірі спали в своїх схованках. І птахи спали на деревах.

3. Ćwiczenie ortograficzne: cel ten sam, co i w ćwiczeniu pierwszem.

1. звірі, обід, варити, Задумали,
2. мясо, Вовк, принести, мав,
3. кабан, буряків, Дикий, достати, мав,
4. капусти, Зайчик, принести, побіг
5. медвідь А, закуску, на, меду.

Z języka polskiego: Wprowadzamy nowe litery *DŻ, DŹ, Ć, CI, Ś, SI, Ń, NI, Ź, ZI.*

Tekstów nie podajemy i podawać ich do następnych tygodni nie będziemy.

Ośrodek 6. Dary jesieni.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Woseny, Zahadka, Horobeć, Łastiwoczka,

z podręcznika „II Czytanka": 18. Osiń.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie ortograficzne — pisownia samogłosek i spółgłosek. Dzieci przepiszą następujące zdania i wypiszą w nich osobno samogłoski, osobno zaś spółgłoski.

Зібралися горобці та й думають, що їм робити. Це ж надходить осінь. Поля спорожніли й зерна немає.

2. Ćwiczenie stylistyczne — uzupełnianie zdań. Dzieci przepiszą podane poniżej zdania, wstawiając na miejsce kropek wyrazy, których w tych zdaniach brakuje:

Нема вже ластівок. Вони . . . до теплих країв. Аж весною знову . . . . до нас. Тільки голодні ворони . . . . . на деревах. І бідні горобчики . . . . . поживи.

Brakujące wyrazy:

відлетіли, прилетять, крячуть, шукають.

Z języka polskiego: powtórzenie wprowadzonych w poprzednich tygodniach liter i dźwięków.

CYKL III. — JESIENNE ŚWIĘTA.

Uwaga: W obu podręcznikach do nauki języka ukraińskiego brakuje czytanek, któreby treścią swą były dostosowane do całokształtu pracy w związku z trzecim cyklem. Dlatego też nauczyciel będzie musiał albo zmienić nieco charakter cyklu i wprowadzić nieco inne ośrodki pracy tygodniowej, a wtedy będzie mógł zamieszczone w podręcznikach czytanki wykorzystać, albo też będzie musiał wprowadzić inny tekst, np. z jakiegoś czasopisma dziecięcego lub t. p. Używając podręcznika „Druha knyżeczka", może nauczyciel wprowadzić następujące ośrodki: 1. Wojsko wraca z ćwiczeń jesiennych, 2. Mogiła pod lasem, 3. Święto niepodległości. W podręczniku natomiast lwowskim brak jest wogóle odpowiednich czytanek.

Ażeby jednak nie odbiegać od układu przewodnika dla klasy drugiej szkoły z polskim językiem nauczania, podajemy układ ośrodków taki, jak w szkole z polskim językiem nauczania, uważając, że każdy nauczyciel będzie mógł przeprowadzić we własnym zakresie pewne modyfikacje.

O ś r o d e k 1. O p r a c y d l a i n n y c h.

Z języka ukraińskiego:

C z y t a n k i: z podręcznika „Druha knyżeczka": Wijsko jde, Iwaś, Iwasewe wijśko, krzyżówka (h.e.n.e.r.ał). z podręcznika „II Czytanka": — czytanek brak.

Ć w i c z e n i a p i ś m i e n n e: 1. Ćwiczenie ortograficzne, którego celem będzie zapoznanie dzieci z miękkim znakiem. Dzieci przepiszą podane poniżej zdania i wypiszą wyrazy, w których jest miękki znak:

Скінчилася в школі наука. Діти розходяться додому. Одні вже пішли, другі ще одягаються. Аж тут надбіг Костик і сказав, що дорогою йде військо.

2. Ćwiczenie ortograficzne — jak wyżej.

Івась зібрав гурток дітей і муштрує їх. Тішиться, що його військо гарно машерує. Марійка теж стоїть у ряді. А збоку приглядається батько.

3. Ćwiczenie stylistyczne — układanie zdań z podanych przez nauczyciela wyrazów. Tekst ćwiczenia zaczerpnięty został z czytanki „Wijśko jde".

1. Хлопці, на, побігли, зараз, шосу,
2. військо, Там, побачили, справді,
3. йшла, й, Попереду, музика, грала,
4. старшина, на, їхала, конях, Далі.

Z języka polskiego: Uważamy, że można będzie teraz już wprowadzić podręcznik do czytania, przeznaczony dla klasy drugiej. Omówienie tych podręczników oraz sposób ich wykorzystania (szczegółowe przydziały materjału naukowego do wszystkich ośrodków pracy tygodniowej) znajdzie czytelnik w Przewodniku dla klasy drugiej szkoły z polskim językiem nauczania.

Ośrodek 2. Na cmentarzu. O zasłużonych Polakach.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Mohyła, Oj, u poli mohyła.

w podręczniku „II Czytanka" odpowiednich czytanek brak.

Ćwiczenie piśmienne: 1. Ćwiczenie ortograficzne. — Cel — zapoznanie dzieci z samogłoskami miękkiemi: *ja, je, ji, ju.* Dzieci podany poniżej tekst przeczytają uważnie, przepiszą, zwrócą uwagę na wyrazy, w któ-

rych znajdują się samogłoski miękkie, następnie zaś wyrazy te wypiszą.

Стоять хлопці й дивуються. Побачили людей біля могили. І як багато їх. Що це таке? Чи ховають кого? Шкода, що немає від кого довідатися про це.

2. Ćwiczenie ortograficzne — cel jak wyżej.

Ген під лісом видніє висока могила. На ній стоїть високий хрест. На хресті зеленіють вінки. Чия це могила?

3. Ćwiczenie stylistyczne: cel — uzupełnianie zdań przez wstawianie na miejsce kropek brakujących wyrazów. Wyrazy te — to okoliczniki czasu: teraz, wtedy, dawno, pewnego razu. Należy zauważyć, że w jednem zdaniu brakuje dwu wyrazów:

Це було дуже . . . . Польскі повстанці билися . . . . . з ворогами. Ворогів було багато. Вони наскочили . . . . на повстанців і побили їх. На тому місці видніє . . . . могила.

Brakujące wyrazy:

давно, тоді, одного разу, тепер.

Ośrodek 3. Święto Niepodległości.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Nowa towaryszka, Ridna mowa. Do wykorzystania również obrazek, zamieszczony na stronicy 43. Obrazek ten treścią swą nie wiąże się bezpośrednio z następującą po nim czytanką. Należy go wykorzystać na lekcji rozmowy.

z podręcznika „II. Czytanka": 9. W naszij szkoli, 10. Ridna mowa.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie ortograficzne. Cel — zwrócenie uwagi dzieci, że nazwy narodów

w języku ukraińskim piszemy literą małą, nie zaś dużą, jak w języku polskim. Dzieci przepiszą podane poniżej zdania i wypiszą nazwy narodów.

В нашому селі живуть переважно українці. Але живуть також і поляки. А в містечку живе багато жидів. В інших селах живуть ще чехи і німці. Всі живуть у добрій згоді.

2. Ćwiczenie stylistyczne. Cel — uzupełnianie zdań. Dzieci przepisza podane poniżej zdania, wstawiając na miejsce kropek brakujące wyrazy. Należy zauważyć, że wszystkie te wyrazy — to przymiotniki, oznaczające kolory.

Гарно було сьогодні в школі. Стіни були прнбрані . . . . . вінками. На передній стіні були два портрети, а по боках . . . . коруговки. Їх ми зробили з . . . . . . й . . . . . паперу. Потім зібралися всі діти й . . . . співали, а . . . . . говорили вірші.

Brakujące wyrazy:

зеленими, маленькі. білого, червоного, великі, малі.

3. Ćwiczenie stylistyczne. Cel — jak powyżej. Brakujące wyrazy w tem ćwiczeniu to również przymiotniki, z których jedne oznaczają kolory, inne zaś oznaczają dowolne cechy pewnych rzeczy.

стіна	мед . . . .
кров	полин , . .
таблиця . . .	залізо . . .
сосна	губка . . .
небо	церква . . .
соняшник . .	хата . . . .

Brakujące wyrazy:

біла, червона. чорна, зелена, блакитне, жовтий, солодкий, гіркий, тверде, мяка, висока, низька.

Ośrodek 1. W zagrodzie i w szkole przed zimą.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Zyma, Pożar, Zhoriła nasza chatka;

z podręcznika „II Czytanka": 34. Zyma, 35. Do szkoły.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie stylistyczne. Cel — wprowadzenie zdań pytających i oznajmujących. Dzieci przepiszą podane poniżej zdania i zauważą, dlaczego na końcu niektórych zdań umieszczono pytajnik, na końcu innych zdań natomiast kropkę.

Чого це прийшли поліціянти? Вони будуть доходити, хто спричинив пожар. А яка буде кара виновникові? Це вже суд вирішить.

2. Ćwiczenie stylistyczne, które będzie zastosowaniem wiadomości, zdobytych w związku z ćwiczeniem poprzedniem. Dzieci przepiszą podane poniżej zdania i samodzielnie postawią, gdzie należy, pytajniki i kropki.

Болить мені голова — А чого вона болить — Дуже я перелявався—Чого—Пожар учора був—Де—У нашого сусіда — А що згоріло — Згоріла клуня, а хату відрятували.

3. Ćwiczenie stylistyczne tego samego typu. Dzieci przeczytają i przepiszą wiersz „Zhoriła nasza chatka", poczem podkreślą w przepisanym tekście wszystkie pytania.

Ośrodek 2. Zapasy zimowe.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Dity j witer, Dribneńki hruszky,

z podręcznika „II Czytanka": 36. Światyj Oteć Nykołaj, 37. Piśnia do światoho Otcia Nykołaja.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie ortograficzne. Cel — utrwalenie wiadomości o miękkim znaku. Dzieci przeczytają czytankę „Dribneńki hruszky" i wypiszą wszystkie wyrazy, w których jest miękki znak.

2. Ćwiczenie ortograficzne. Cel — utrwalenie wiadomości o samogłoskach miękkich. Dzieci przepiszą podane niżej zdania, zaczerpnięte z opracowanej czytanki „Dity j witer", poczem podkreślą w przepisanym tekście wszystkie wyrazy, w których znajdują się samogłoski miękkie.

> Збирають діти в лісі дрова. Надійшов вітер і наламав їм галуззя. Повязали діти ці галузки й пішли додому. Вдома поклали дрова в піч і розпалили.

3. Ćwiczenie ortograficzne tego samego typu, co i ćwiczenie poprzednie. Dzieci przepiszą podane poniżej zdania, zaczerpnięte z czytanki „Dity j witer" i wypiszą wyrazy, w których znajdują się samogłoski miękkie.

> Негарно ви зробили, діти. Хто не додержує слова, той недобре робить. Ідіть швиденько й пустіть вітра дверима або вікном. Він стане вам знову приятелем.

Ośrodek 3. Ptaszki i zwierzęta przed zimą.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika: „Druha knyżeczka": Zajczyk na morozi, Morozowe wesillja.

z podręcznika „II Czytanka": 19. Worobeć, 20. Dwa worobczyky, 21. W knyharni.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie ortograficzne — dalsza wprawa w pisaniu samogłosek miękkich. Dzieci wypiszą z czytanki „Morozowe wesillja" wszystkie wyrazy, w których znajdują się samogłoski miękkie.

2. Ćwiczenie stylistyczne — uzupełnianie zdań. Wyrazy brakujące to przedmioty.

Сороки—білобокі . . . . вбирають.
Галочки—міщаночки . . . співають.
Лисичка та зайчик . . . . частують.
А гості заїдають . . . .

Brakujące wyrazy:

гостей, коровай, пісні, пампушки.

Cykl V. Idą święta.

Ośrodek 1 i 2. Przed świętami w szkole i domu.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika: „Druha knyżeczka": Na światyj weczir, Nowa radist' stała, Dobryj weczir tobi, pane hospodarju, Po wsiomu świtu, Na nowyj rik, Czariwnyk, Nowyj rik, Szczedriwka, Zahadka,

z podręcznika „II Czytanka": 39. Rizdwo, 40. Na światyj weczir.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne. Cel — duże litery w nazwach osób świętych. Ćwiczenie to zostało połączone z ćwiczeniem stylistycznem, mającem na celu dalsze utrwalanie pojęcia zdania oznajmującego i zdania pytającego. Dzieci przepiszą podane niżej zdania, podkreślą znajdujące się w niem wyrazy, napisane dużą literą.

Які свята будемо святкувати? Будемо святкувати Рождество Христово або Різдво, святого Василя або Новий Рік і Водохреща або Йордан. — Де народився Син Божий?—Син Божий народився в стайні в жолобі.

2. Ćwiczenie stylistyczne — uzupełnianie zdań. Dzieci przepiszą podane niżej zdania, stawiając na miejsce kropek brakujące w poszczególnych zdaniach wyrazy:

Мама оповідала, як . . . . Ісус Христос народився. Він лежав у стайні в жолобі. Янголятка співали йому й грали на . . . скрипочках. І люди почули цю . . . . . музику. Вони побігли привітати . . . . Ісуса.

Brakujące wyrazy:

маленький, золотих, дивну, малого.

3. Ćwiczenie ortograficzne celem utrwalenia wiadomości, nabytych w związku z ćwiczeniem pierwszem (duże litery w nazwach osób świętych). Dzieci wypiszą z kolendy „Nowa radist' stała" wszystkie wyrazy, które piszemy dużą literą dlatego, że mowa jest w nich o Chrystusie.

Uwaga: podanych powyżej ćwiczeń piśmiennych może zabraknąć na okres dwutygodniowy. Ponieważ jest to koniec pierwszego półrocza, uważamy, że nauczyciel wykorzysta resztę lekcyj języka ukraińskiego na powtórzenie materjału naukowego z zakresu ćwiczeń piśmiennych, kierując się uwagami w sprawie powtarzania materjału, zawartemi w odpowiednich miejscach naszych przewodników dla klasy pierwszej i drugiej.

CYKL VI. BO TO TERAZ STRASZNA ZIMA.

Ośrodek 1. Pomóżmy ptaszkom.

Z języka ukraińskiego.

Czytanki: z podręcznika: „Druha knyżeczka": Dobre serce, Zymowi kwity,

z podręcznika „II Czytanka": 41. Nahoduj hołodnych, 42. Ptyczka prosyt', 43. Syrota, 44. Dobra hadka, 45. Worony.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie stylistyczne — uzupełnianie zdań.

Була холодна зима, Сніг прикрив . . . Олі стало шкода . . . . Вона назбирала . . . . . і висипала їм. Сказала собі, що буде так кормити . . . . цілу зиму.

Brakujące wyrazy:

кришок, горобчиків, пташок, землю.

Uwaga: Porządek wyrazów brakujących jest inny, aniżeli ten, w jakim będą one przez dzieci wykorzystane.

2. Ćwiczenie ortograficzne. Cel — zapoznanie dzieci z pisownią nazw miesięcy. Dzieci przepiszą podane niżej zdania, zauważą, jakiemi literami piszemy nazwy miesięcy, poczem wypiszą te nazwy.

Новий Рік починається першого дня місяця січня. Місяць січень має тридцять один днів. І місяць березень має стільки ж днів. А скільки днів має місяць лютий?

3. Ćwiczenie stylistyczne — uzupełnianie zdań. Brakujące wyrazy to okoliczniki czasu, przyczem niektóre z nich wyrażone jednym wyrazem, niektóre dwoma wyrazami.

Зимові свята вже проминули . . . . було Різдво. Воно було . . . . Це випало якраз на неділю. Також Новий Рік був . . . . Це було . . . . а по церковному . . . . .

Brakujące wyrazy:

найперше, сьомого січня, чотирнадцятого січня, першого січня.

Ośrodek 2. Imieniny p. Prezydenta

Uwaga: Do tego ośrodka znajdzie czytelnik mało materjału czytankowego w podręczniku „Druha knyżeczka", bo tylko jedną czytankę, umieszczoną w związku ze świętem 3-go Maja (Mościce), w drugim zaś podręczniku odpowiedniego materjału niema wcale. Nauczyciel będzie musiał

wprowadzić tutaj inny tekst do czytania, bądź zaczerpnięty z innego źródła, bądź też przez siebie ułożony i dzieciom do czytania podany.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie stylistyczne. Cel — uzupełnianie zdań. Brakujące wyrazy to okoliczniki i przedmioty, wyrażone więcej, aniżeli jednym wyrazem.

Пан Президепт живе . , . Він побудував . . . велику фабрику. В тій фабриці виробляють . . .

Brakujące wyrazy:

в Варшаві, в одному місті, штучні погної.

2. Ćwiczenie ortograficzne. Cel — utrwalenie wiadomości dzieci w pisaniu nazw miast dużą literą. Dzieci przeczytają jeszcze raz czytankę „Mościce", wybiorą z niej i wypiszą nazwy miast.

Ośrodek 3. Przyjemności zimy.

Z języka ukraińskiego.

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Na skowzach, Snihowa baba,

w podręczniku „II Czytanka" odpowiednich czytanek brak.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie stylistyczne — uzupełnianie zdań. Brakujące wyrazy to okoliczniki, wyrażone więcej niż jednym wyrazem.

Богдан і Семен жили . . . . Це було . . . . від школи. Влітку вони ходили дорогою . . . . Зате взимі чи здому чи . . . їздили льодом на сковзах.

Brakujące wyrazy:

на хуторі, далеко, понад ставом, додому.

2. Ćwiczenie ortograficzne — duże litery w imionach ludzi. Dzieci wypiszą z czytanki „Na skow-

zach" imiona i nazwiska chłopców, jak również nazwę miejscowości, z której ci chłopcy pochodzą.

3. Ćwiczenie ortograficzne — utrwalenie pisowni zmiękczonych spółgłosek. Dzieci przeczytają wiersz „Nowyj rik" i wypiszą wszystkie wyrazy, w których znajduje się miękki znak.

Ośrodek 4. Nasza odzież.

Z języka ukraińskiego.

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Małeńkyj krawczyk, Tkacz, Jak kraweć szyw misiacewi odeżu, Czudni kwity, oraz krzyżówka (t.k.a.cz).

z podręcznika „II Czytanka": 50. Szwaczka, 51. Haliusia zapasoczku szyła.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — utrwalenie pisowni miękkich samogłosek. Dzieci przeczytają jeszcze raz „Małeńkyj krawczyk" i wypiszą z niej wszystkie wyrazy, w których są miękkie samogłoski.

2. Ćwiczenie ortograficzne — jak wyżej. Dzieci wypiszą z czytanki „Jak kraweć szył misiacewi odeżu" wszystkie wyrazy, w których jest miękki znak.

3. Ćwiczenie stylistyczne — układanie zdań z podanych wyrazów. Tekst zaczerpnięty z jednej z opracowanych czytanek.

1. хаті, сидить, працює, У, кравець, і,
2. місяць, До, заглядає, хати,
3. кравцеві, Він, сказати, хоче, щось,
4. гарну, мені, кравчику, одежу, Поший.

Ośrodek 5. Nasze pożywienie.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": U młyni, Wełykyj tiahar, Jurko, Zadacza, (str. 79), krzyżówka (m.ł.y.n).

z podręcznika „II Czytanka“: 57. Domaszni zwirjata, 56. Dwir Marusi.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — utrwalenie pisowni spółgłosek zmiękczonych. Dzieci wypiszą z czytanki „U młyni“ wyrazy, w których jest znak miękki.

2. Ćwiczenie stylistyczne — układanie zdań z podanych wyrazów. Tekst zaczerpnięty z czytanki „U młyni“.

1. до, поїде, млина, Завтра, батько,
2. парового, селі, нашому, В, млина, нема,
3. на, Треба, друге, їхати, село,
4. вдосвіта, а, ввечері, Виїдемо. вернемося.

3. Ćwiczenie ortograficzne celem utrwalenia pisowni spółgłosek zmiękczonych. W związku z tem ćwiczeniem dzieci mogłyby już zestawić spółgłoski, które mogą w języku ukraińskim występować jako zmiękczone. Dzieci przeczytają czytankę „Wełykyj tiahar“ i wypiszą wszystkie wyrazy, w których jest miękki znak.

4. Ćwiczenie stylistyczne — wprawa w tworzeniu samodzielnych zdań na podstawie odpowiedzi. Przepisując podane niżej zdania (pytania i odpowiedzi), dzieci zauważą, jakiemi wyrazami rozpoczynamy pytania i jakiemi wyrazami rozpoczynamy odpowiedzi. Początkowe wyrazy pytań oraz odnośne wyrazy w odpowiedziach mogą dzieci podkreślić:

Куди післала мати Юрка? — Мати післала Юрка до крамниці. — Що мав купити Юрко? — Юрко мав купити меду.

Ośrodek 6. Rzemiosła.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka“: Kowal, Pracia, Rebusy, Likarśki ohladyny, Szanuj oczy, Tiażka pracia, Zadacza (str. 88).

Uwaga: materjału czytankowego jest tutaj wyjątkowo dużo; sądzimy, że nauczyciel wykorzysta niektóre tylko czytanki, przedewszystkiem te, w których występuje najczęściej spotykane w danej miejscowości rzemiosło.

Z podręcznika „II Czytanka": 62. Chora jablinka, 89. Dwa robitnyky, 90. Chto praciuje, ne biduje, 105. Szanuj oczi.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — pisownia samogłosek miękkich. Przepisując podane niżej ćwiczenie, dzieci powinny wyczuć, że po spółgłoskach nie piszemy miękkiego znaku, o ile następną literą będzie miękka samogłoska.

Що сказав лікар?

Найважніша річ це щодня митися теплою водою й милом. Чистота й охайність бережуть наше здоровя. І тому я дуже тішуся, що ви про це памятаєте й щодня миєтеся.

2. Ćwiczenie stylistyczne — odpowiedzi na pytania. W podanem poniżej ćwiczeniu odpowiedzi zostały sformułowane tak, że brakuje w nich wyrazów, które już zostały użyte w pytaniu.

Що впало Юркові в око? . . . . маленька порошинка. Кто вийняв йому з ока порошинку? . . . . мама.

3. Ćwiczenie ortograficzne — dalsza wprawa w pisaniu miękkich samogłosek. Dzieci wypisują z czytanki „Szanuj oczi" wszystkie wyrazy, w których są miękkie samogłoski.

4. Ćwiczenie stylistyczne — tworzenie zdań. Dzieci przyjrzą się obrazkom, zamieszczonym na str. 86 podręcznika „Druha knyżeczka", i przepiszą zdania, znajdujące się pod obrazkami.

CYKL VII. W MARCU.

Ośrodek 1.

Uwaga: W przewodniku dla klasy drugiej szkół polskich wprowadziliśmy jako pierwszy ośrodek VII cyklu temat „Czy to zima, czy nie zima". Jednakowoż w szkołach dwujęzycznych, do których uczęszcza dziatwa narodowości ukraińskiej, zajdzie potrzeba uwzględnienia w tym czasie ważnego zjawiska — rocznicy śmierci poety ukraińskiego, Tarasa Szewczenki. Jest rzeczą drugorzędną, czy temat ten potraktujemy jako pierwszy ośrodek pracy tygodniowej cyklu VII, czy też jako drugi (chronologicznie biorąc, powinien on wystąpić w pierwszej połowie marca, a to ze względu na to, że rocznicę urodzin i śmierci Szewczenki obchodzi się w dniach 9 i 10 marca). W rozdziale niniejszym potraktujemy ten temat jako ośrodek pierwszy.

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Pro małoho Tarasa, Uczitesia, krzyżówka (T.a.r.a.s. S.z.e.w.cz.e.n.k.o), ewentualnie też Smert' kozaka, ewentualnie też czytanki historyczne: Jak powstało misto Kyjiw, Pro koroliwnu Wandu, Pro kniahyniu Olhu oraz wiersz Mij ridnyj kraj.

W podręczniku „II Czytanka" brak czytanek, uwzględniających temat tygodniowy „rocznica śmierci Szewczenki". Można natomiast wykorzystać tutaj czytanki treści historycznej, a mianowicie 54. Zasnowannie Krakowa, 53. Isus Chrystos meży dit'mi, 66. Sw. Olha, 67. Chrystyjanśka wira w Polszczi.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — kropka i pytajnik na końcu zdania. Dzieci przepisują pytania i odpowiedzi, wstawiając na końcu odpowiednie znaki.

Хто це такий Тарас Шевченко—Тарас Шевченко це великий український иоет—Про що писав Шевченко

в своїх віршах—Шевченко писав у своїх віршах про людські кривди, а також про наше минуле.

2. Ćwiczenie ortograficzne tego samego typu.

Куди ти, парубче, мандруєш — Іду додому —А де ж твоя домівка—Я живу в Кирилівці —Так нащо ж ти йдеш до Моринець—Я не до Моринець, а до Кирилівки йду—

3. Ćwiczenie ortogrficzne — pisownia miękkich samogłosek. Dzieci przepiszą wiersz „Uczitesia" i popodkreślają wyrazy, w których są miękkie samogłoski.

Ośrodek 2. W mieście.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Son Mychasia, Dywnyj ptach, W misti. (W czytankach tych został uwzględniony również inny temat, w tym czasie aktualny — komunikacja).

Z podręcznika „II Czytanka": 80. Kaliczka, 86. W misti.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie stylistyczne — układanie zdań, przyczem niektóre wyrazy zostały dziecku podane, inne zaś ma dodać dziecko samodzielnie. Podajemy dzieciom dziewięć wyrazów, z których mają ułożyć trzy zdania, dodając od siebie swe własne wyrazy.

1. Михась—літак—Варшава,
2. Варшава—побачити - Бельведер,
3. хмара—дорога—заступила.

2. Ćwiczenie ortograficzne — utrwalenie pisowni dużych liter w nazwach. Dzieci wypiszą z czytanki „Son Mychasia" wszystkie wyrazy, napisane dużą literą.

2. Ćwiczenie stylistyczne — tworzenie zdań na podstawie pytań. Podajemy dzieciom trzy pytania, na które dzieci mają dać nam trzy odpowiedzi. Łatwo zauwa-

żyć, że pytania zostały sformułowane tak, iż prawie wszystkie użyte w nich wyrazy będą powtórzone w odpowiedziach.

Куди летів Михась?— Що він хотів у Варшаві побачити?—Що сунуло йому назустріч?

Ośrodek 3. Imieniny Pana Marszałka.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Pan Komendant.

W podręczniku „II Czytanka" brak odpowiednich czytanek.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie stylistyczne — wprowadzenie dzieci w tworzenie samodzielnych zdań. Dzieci przyjrzą się uważnie obrazkom, zamieszczonym na str. 101 i 102 podręcznika „Druha knyżeczka", i przepiszą zdania, podpisane pod temi obrazkami. Przepisując, mogą podkreślać wyrazy, napisane dużą literą, dać odpowiedź, dlaczego te wyrazy zostały napisane dużą literą. Faktycznym jednak celem ćwiczenia będzie doprowadzenie do tego, by dziecko wyczuło związek formalny, zachodzący pomiędzy poszczególnemi obrazkami, a podpisanemi zdaniami.

2. Ćwiczenie ortograficzne — zapoznanie dzieci z pisownią zmiękczonej samogłoski „O". Dzieci przepiszą podane poniżej ćwiczenia i wypiszą z tego ćwiczenia wyrazy, w których znajduje się zmiękczona samogłoska „O".

І кожного дня потім приходили діти до коменданта погратися. А так уже привикли до нього, що пан комендант брав Одарку на коліна й гойдав її, а вона тягала його за вуса.

3. Ćwiczenie ortograficzne — utrwalenie poprzedniego. Dzieci wypiszą z czytanki „Pan Komendant" wyrazy, w których jest zmiękczona samogłoska „O".

Ośrodek 4. Objawy wiosny.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Kazka pro misiaciw, Zahadka, Wesna, Wesna jde, Buźky wertajut'sia, Zahadka (str. 111).

Z czytanki „II Czytanka" 55. Misiaci, 58. Muzyka, 66. Na pasowysku, 61. Ide wesna. 63. Buźky wertajut'sia.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — dalsza wprawa w pisaniu nazw miesięcy.

> Березень запросив лютого в гостину. Хотів гарно вгостити лютого, а за той час попсувати йому дорогу. Але травень порадив лютому взяти з собою воза, сани й човна.

2. Ćwiczenie otograficzne — dalsza wprawa w pisowni spółgłosek miękkich. Dzieci przepiszą wiersz „Zahadka" (Druha knyżeczka, str. 107), popodkreślają te wyrazy, w których jest miękki znak, poczem wypiszą litery, po których można pisać miękki znak.

3. Ćwiczenie ortograficzne — pisanie kropek przy końcu zdań. Przepisując poniższe ćwiczenie, dzieci mają samodzielnie postawić na końcu każdego zdania kropkę.

> З краю—вірąю вилітали бузьки вони питали дороги до нашої хати над синім морем сияла зіронька вона показала бузькам правдиву дорогу.

4. Ćwiczenie ortograficzne i stylistyczne. Dzieci przeczytają czytankę „Wesna jde", wypiszą z niej pytania i odpowiedzi i popróbują sformułować odpowiedź, jaki znak stawiamy przy końcu pytania, a jaki przy końcu odpowiedzi.

Ośrodek 1. Przed świętami Wielkanocnemi.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka" Na prowesni, Soneczko, Chrystos woskres, Boża ptaszyna Poczajiw, Przysłowia (str. 128), krzyżówka (W.e.ł.y.k. d.e.ń).

Z podręcznika „II Czytanka" 64. W cerkwi, 65. Chrystos woskres.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne. Dzieci mają samodzielnie postawić przy końcu każdego zdania odpowiedni znak pisarski. Trzeba zwrócić uwagę, że w ćwiczeniu tem zdań nie rozpoczynamy od dużych liter; mają to uczynić same dzieci.

Підсніжок обережно виставив маленьку головку чи можно мені вже вийти з землі ще холодно особливо ще холодні ночі.

2. Dzieci przepiszą ośm linijek wiersza „Soneczko" i popodkreślają w przepisanym tekście wyrazy, w których jest miękki znak.

3. Dzieci przepiszą podane poniżej ćwiczenie, zaczerpnięte z czytanki „Poczajiw", i zauważą, jakie znaki pisarskie znajdują się przy końcu poszczególnych zdań.

Бабуся сиділа в хаті.—Де сиділа бабуся?
Вона спочивала.—Що вона робила?
Бабуся ходила пішки до Почаєва. — Куди ходила бабуся?

4. Dzieci wypiszą z czytanek „Boża ptaszyna" i „Poczajiw" wyrazy, które piszemy dużą literą.

5. Dzieci wypiszą z czytanki „Poczajiw" wszystkie pytania i popodkreślają wyrazy początkowe w tych pytaniach.

Ośrodek 2. Prace wiosenne.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Kwitka i husiń, Babusyni kurczata, Widważnyj piwnyk, Pro żajworonka, Wesnianka, krzyżówka (w.e.s.n.a).

Z podręcznika „II Czytanka": 82. Neposłuszna kozunia.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — pisownia dużych liter w wyrazach, oznaczających Boga i osoby święte. Dzieci wypiszą z czytanki „Pro żajworonka" te zdania, w jakich znajdują się wyrazy, odnoszące się do Boga. Mogą też dzieci sformułować już odpowiedź, jaką literą piszemy te wyrazy i dlaczego.

2. Ćwiczenia ortograficzne — dalsza wprawa w pisowni spółgłosek zmiękczonych. Do wykorzystania wiersz „Wesnianka".

3. Ćwiczenie ortograficzne—pisownia znaków pisarskich. Dzieci przepiszą podane niżej zdania, podzielą samodzielnie całość na poszczególne zdania, postawią przy końcu każdego zdania odpowiedni znak pisarski, nowe zaś zdanie rozpoczną dużą literą. Tekst zaczerpnięty z czytanki „Widważnyj piwnyk".

> Чого мені ходити з іншими курчатами чи ж вони мені рівня чи ж я не більший від них буду сам собі шукати поживи.

4. Ćwiczenie stylistyczne — tworzenie samodzielne zdań na podstawie podanych pytań.

> Де жила квітка? — Чим умивала вона своє листя? Хто знищив квітку?

Ośrodek 3. Przed świętami wiosny.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Mołytwa, Fijałoczky, Soniasznyk, Zadacza (str. 133).

Z podręcznika „II Czytanka“: 94. Czy ce harno?, 97. Mij ridnyj kraj.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie stylistyczne — tworzenie samodzielne zdań na podstawie podanych pytań:

До кого підхожий соняшник? — За ким він повертає голову?—Чим убрана соняшникова голова?

2. Ćwiczenie stylistyczne — tworzenie zdań na podstawie orazków. Dzieci przyjrzą się czterem obrazkom, zamieszczonym w podręczniku „Druha knyżeczka“ na str. 132, i napiszą samodzielnie do każdego obrazka jedno zdanie. Możnaby było też zatytułować całość, jaka z tych czterech zdań powstanie, a całością tą będzie: święto 3-go Maja w naszej szkole.

3. Ćwiczenia orograficzne — duże litery. Dzieci wypiszą z wiersza „Mołytwa“ oraz z czytanki „Mościce“ wyrazy, które piszemy dużą literą.

4. Ćwiczenie stylistyczne — układanie zdań na podstawie podanych pytań. Odpowiednie pytania może nauczyciel ułożyć na podstawie przerobionych w tym tygodniu czytanek i wierszy.

CYKL IX. W MAJU.

Ośrodek 1. Po drodze do szkoły.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka“: Powilnyj buziok, Poticzok u lisi.

Z podręcznika „II Czytanka“: 98. Poticzok u lisi, 100. Wodnyj rozbyszaka, 85. Bryś i Petryk.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — sformułowanie reguły ortograficznej: po których spółgłoskach można pisać miękki znak. Dzieci wyszukują w czytance „Powilnyj buziok“ wszystkie wyrazy, w których

jest miękki znak po spółgłosce, i wypiszą je według następującego wzoru:

ль: повільний, ...
зь: бузьок, ...
сь: ось, ...
ть: зловить, ...
дзь: дзьобом, ...
нь: день, ...

2. Ćwiczenie ortograficzne — sformułowanie reguły ortograficznej: jak piszemy samogłoski miękkie po spółgłoskach. Dzieci wyszukują z czytanki „Powilnyj buziok" wszystkie wyrazy, w których znajdują się samogłoski miękkie, i wypiszą je według następującego wzoru:

я: яку, ...
ю: гадюк, ...
є: вигрівається . .
ї: якої. . . . . .

3. Ćwiczenie ortograficzne — znaki pisarskie przy końcu zdań. Tekst z dowolnej czytanki, w tym tygodniu opracowywanej.

Ośrodek 2. W ogrodzie

Uwaga: Ponieważ w podręcznikach do czytania brakuje czytanek, uwzględniających ogród w tym czasie, potraktujemy ten ośrodek jako przedłużenie poprzedniego — z odcieniem: Nad rzeką.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Nad riczkoju, Worona j rak, Wyszeńky — czereszeńky, Doszczyk.

Z podręcznika „II Czytanka": 77. Na sinożaty, 75. Samolub, 74. Berezika, 76. Burja.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — dalsza wprawa i zastosowanie znajomości pisowni samogłosek miękkich.

2. Ćwiczenia ortograficzne — dalsza wprawa w pisaniu i zastosowaniu znajomości pisowni spółgłosek zmiękczonych.

Tekstów do obu ćwiczeń dostarczą opracowywane w tym czasie czytanki i wiersze.

Ośrodek 3. W lesie i na łące.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Na prohulku, Lisowi dzwinoczky, Try metełyky, Piśnia kołosoczkiw, Zadacza (137).

Z podręcznika „II Czytanka"; 78. Try metełyky, 79. Doszczyk, 81. Łysyczka i rak, 83. Łys i worona.

Ćwiczenia piśmienne: 1. Ćwiczenie stylistyczne. Dzieci napiszą samodzielnie 2—3 zdania na temat: Nasza wycieczka. Niewątpliwie, ćwiczenie powyższe poprzedzone będzie rozmową na ten temat, w której nauczyciel wyraźnie podkreśli, że pisać będziemy ćwiczenie według następujących punktów: którędyśmy szli, co widzieliśmy po drodze, gdzie zatrzymaliśmy się, co widzieliśmy tam, jak bawiliśmy się i t. p. Punktów tych celowo podajemy więcej, aniżeli zdań, a to celem pozostawienia nauczycielowi do wyboru.

2. Ćwiczenie ortograficzne — pisownia dwudźwięku „DZ". Tekst z wiersza „Lisowi dzwinoczky".

3. Ćwiczenie stylistyczne — tworzenie samodzielnych zdań na podstawie podanych pytań.

Які були метелики? — Де вони літали? — Кого вони просили приияти їх?

Ośrodek 1. Nasza roczna praca.
„ 2. Dowidzenia szkoło.

Z języka ukraińskiego:

Czytanki: z podręcznika „Druha knyżeczka": Litom, Kupało, Zagadka (str. 141).

Z podręcznika „II Czytanka": 108. Didowa koza, 110. Swarka, 112. Kazka pro zazulu, 113. Harno w świti.

Ćwiczenia piśmienne. 1. Ćwiczenie ortograficzne — dalsza wprawa w pisaniu zmiękczonej samogłoski „O". Tekst podajemy.

Крися побачить сьогодні Купалу. Будуть його дівчата пускати на воду. А хлопці будуть старатися втопити його. І пісень про нього Крися навчиться.

2. Ćwiczenie ortograficzne — pisownia dużych liter. Tekstu dostarczyć może czytanka „Kupało".

3. Ćwiczenie stylistyczne — układanie samodzielnych zdań na podstawie obrazka. Dzieci przyjrzą się obrazkowi, zamieszczonemu w podręczniku „Druha knyżeczka" na str. 141, i na podstawie tego obrazka dadzą piśmienną odpowiedź 2—3 zdaniami na pytanie: co będziemy robili w czasie wakacyj?

4. WSKAZÓWKI I OBJAŚNIENIA METODYCZNE

a) Ogólne.

1. W sprawie drugiego elementarza.

W rozważaniach teoretycznych podaliśmy, że na opracowanie drugiego elementarza wystarczy w zupełności 6—8 tygodni czasu. W trzecim rozdziale (przydział materjału naukowego) staraliśmy się tezę tę przeprowadzić praktycz-

nie, rozkładając całkowity materjał naukowy z zakresu elementarza polskiego na 6, względnie nawet na 5 tygodni czasu. Zdajemy sobie jednak sprawę z trudności, na jakie może natrafić nauczyciel, realizując tę tezę. Pierwszą taką trudnością będzie brak odpowiedniego elementarza polskiego dla dzieci ukraińskich. Ażeby ten brak usunąć, staraliśmy się podać kilka próbnych tekstów z tego zakresu, uważając, że resztę tekstów ułoży sobie sam nauczyciel, wzorując się na podanych przez nas zarówno w niniejszym rozdziale dodatkowym, jako też na tekstach do nauki elementarza polskiego, zamieszczonych w naszym przewodniku metodycznym dla klasy pierwszej szkoły z polskim jęz. nauczania. Drugą trudnością może być niedostateczne opanowanie przez dzieci elementarza pierwszego. W tym wypadku niewątpliwie zajdzie potrzeba przesunięcia terminu wprowadzenia drugiego elementarza o kilka tygodni, to znaczy, aż do czasu, kiedy dzieci utrwalą znajomość I-go elementarza. Można też będzie w tym wypadku wprowadzić elementarz drugi już w pierwszych tygodniach pracy szkolnej, przewidując zgóry na opracowanie drugiego elementarza okres czasu nieco dłuższy (10—12 tygodni). Zdajemy sobie sprawę z tego, że szkoła dwujęzyczna — to najczęściej szkoła najniższego typu organizacyjnego (szkoła pierwszego stopnia), w której ilość czasu, przewidzianego na naukę każdego z języków nauczania, jest o połowę mniejsza, od ilości czasu w szkołach 7-klasowych; w dodatku w szkołach pierwszego stopnia prawie zawsze oddział pierwszy uczy się w połączeniu z oddziałem drugim. Wszystko to razem sprawia, że bardzo często nauczyciel nie będzie w stanie tak pracy zorganizować, by dzieci drugi elementarz opracowały w ciągu 6 tygodni. Sądzimy, że w tym wypadku nauczyciel poświęci na opracowanie drugiego elementarza tyle czasu, ile uzna za stosowne, dopiero zaś po gruntownem opanowaniu przez dzieci elementarnego czytania i pisania

w zakresie języka polskiego wprowadzi podręcznik do czytania dla klasy II-giej.

2. *Ćwiczenia stylistyczne z zakresu jęz. polskiego.*

Już w części teoretycznej mówiliśmy, że nauka obu języków powinna być tak zorganizowana, iżby się nawzajem uzupełniała. Przykładem tego będzie prowadzenie ćwiczeń stylistycznych w obu językach. Zdaniem naszem ćwiczenia stylistyczne w języku polskim nie muszą być prowadzone tak systematycznie, jak w szkole polskiej, gdzie przecież dziecko uczy się stylu wyłącznie na lekcjach języka polskiego. W szkole dwujęzycznej dziecko wyrabia swój styl piśmienny i ustny zasadniczo na lekcjach języka ukraińskiego; stąd też na lekcje języka polskiego odniesiemy przedewszystkiem ten materjał stylistyczny, który inny jest w języku polskim, aniżeli w języku ojczystym dziecka. Znajdzie to swe zastosowanie przedewszystkiem w budowie zdań (szyk wyrazów w zdaniach) oraz w związkach, zachodzących pomiędzy poszczególnemi wyrazami w zdaniach (po niektórych czasownikach używamy w języku ukraińskim innych przypadków, aniżeli w języku polskim. Ta okoliczność, że nauka stylu w języku ukraińskim będzie w znacznym stopniu wykorzystana do nauki języka polskiego, ułatwi nauczycielowi opracowanie innych działów materjału naukowego. Dlatego też na lekcjach pisania w języku polskim nauczyciel zwróci uwagę przedewszystkiem na opanowanie przez dzieci materjału ortograficznego.

3. *Ćwiczenia ortograficzne w języku polskim.*

W ćwiczeniach tych nauczyciel musi zwrócić uwagę przedewszystkim na ten materjał ortograficzny, który dzieciom ukraińskim może przysporzyć pewnych trudności. Jest rzeczą znaną, że np. w zakresie materjału ortograficznego polskiego takiego, jak wymiany *ó—u, ż—rz,*

dzieci ukraińskie nie popełniają tyle błędów, ile dzieci polskie (w odniesieniu oczywiście do całej szkoły powszechnej). Prawdopodobnie zczasem pomagają sobie w tym wypadku dzieci ukraińskie przez odwoływanie się do analogji z językiem ukraińskim, a więc przez uświadamianie sobie, że wyrazy polskie, piszące się przez *ó (rz)* w przetłumaczeniu na język ukraiński są tak wymawiane, że występuje w nich wyraźnie *o—i (r)*. Jeszcze łatwiej dają sobie radę dzieci ukraińskie z pisownią wyrazów polskich, w których występują dźwięki *h—ch;* spowodowane to jest tem, że inaczej te wyrazy wymawiają dzieci ukraińskie, inaczej zaś dzieci polskie. W innych natomiast grupach materjału ortograficznego polskiego dzieci ukraińskie mają więcej trudności. Dotyczy to miękczenia spółgłosek i pisowni dwudźwięków. Dlatego też w klasie drugiej szczególną uwagę zwracamy na pisownię podobnych grup materjału ortograficznego w języku ukraińskim, gdyż uważamy, że jeśli dziecko opanuje gruntownie pisownię jedną, to łatwiej da sobie radę z pisownią drugiego języka.

4. *Ćwiczenia ortograficzne w języku ukraińskim.*

I tutaj również trzeba podkreślić, że dzieci ukraińskie bardzo często popełniają dużo błędów ortograficznych w tym materjale ortograficznym, który ma pewne podobieństwo w języku polskim, a więc w zakresie miękczenia spółgłosek i samogłosek miękkich. Bardzo częstem zjawiskiem w szkole dwujęzycznej są błędy ortograficzne tego rodzaju, że dziecko miękczy spółgłoski (samogłoski) w języku polskim tak, jak to się robi w języku ukraińskim i odwrotnie. Powodem tego jest słabe opanowanie ortografji obu tych języków, przedewszystkiem zaś języka ojczystego. Jesteśmy zdania, że dziecko może tylko wtedy opanowywać pewien dział ortografji polskiej, kiedy już gruntownie opanowało analogiczny dział z języka ukraińskiego.

Chcielibyśmy zwrócić przy tej okazji uwagę na wprowadzanie nowych wyrazów w jednym i w drugim języku. Wiemy, że w klasie pierwszej (w związku z opracowywaniem elementarza) podawaliśmy dzieciom nowe wyrazy tak, ażeby obraz słuchowy, wzrokowy i mięśniowo-ruchowy danego wyrazu możliwie najlepiej skojarzyć z obrazem pojęciowym tego wyrazu. Uważamy, że również w klasie drugiej należy w ten sam sposób wprowadzać nowe wyrazy, inaczej bowiem dziecko nie przyswoi sobie nowego wyrazu dokładnie. W tym celu nauczyciel powinien zwrócić uwagę na to, jakie nowe wyrazy będą wprowadzone w rozmowach i w czytankach. Jeśli idzie o rozmowy, to przedewszystkiem zwrócimy uwagę na wyrazy, których znaczenia dziecko jeszcze nie rozumie. Wyrazy te trzeba będzie prócz wprowadzenia ich w rozmowie, a więc objaśnienia znaczenia tego wyrazu — napisać na tablicy, powtórzyć kilka razy wyraźnie i polecić dzieciom zapisać. Zabieg ten będzie miał na celu skojarzenie obrazu pojęciowego danego obrazu z jego obrazem graficznym, słuchowym i mięśniowo-ruchowym. W czytankach natomiast dziecko spotyka cały szereg wyrazów, które pod względem pojęciowym (rzeczowym) są mu już znane, lecz zawierają pewne poważne trudności ortograficzne. Sądzimy, że w czytance dziecko nie znajdzie wyrazów, których znaczenia jeszczeby nie rozumiało; jeśli nawet byłyby takie wyrazy, których dziecko po lekcji rozmowy jeszcze nie rozumie, to powinien je nauczyciel objaśnić pod względem rzeczowym przed przystąpieniem do czytania danej czytanki.

Dla przykładu weźmiemy wyraz „błoto". Jesteśmy przekonani, że każde dziecko ukraińskie zna znaczenie tego wyrazu. Lecz nie znaczy to, że każde dziecko zdaje sobie sprawę z tego, jak ten wyraz należy pisać (trudność ortograficzna polega tutaj na tem, że dźwięk „O" w pierwszej zgłosce nieakcentowanej wymawia się raczej jak dźwięk „U", stąd też dziecko bardzo często napisze nie-

prawidłowo „bułoto"). Ażeby do popełnienia błędu nie dopuścić, trzeba wyraz ten potraktować, jak wyraz nowy. Trzeba więc zwrócić dzieciom uwagę na obraz graficzny tego wyrazu, wymówić go wyraźnie, poczem polecić dziecku napisać — jeden raz, lub kilka razy. W tym celu w podręczniku „Druha knyżeczka" po każdej czytance znajdują się wypisane osobno wyrazy, których napisanie sprawi dzieciom prawdopodobnie trudność. Nauczyciel powinien sam orjentować się, czy i o ile wyrazy te należy potraktować jak wyrazy nowe.

5. *Uwagi o niektórych grupach materjału ortograficznego ukraińskiego.*

W podanych przez nas w rozdziale trzecim ćwiczeniach piśmiennych, na których dziecko ma nauczyć się ortografji, wprowadziliśmy niektóre grupy materjału ortograficznego, które mogą w klasie drugiej być za trudne. Jest to pisownia nazw narodów, miesięcy, osób świętych i t. p., a więc materjał ortograficzny, przez program języka polskiego nie przewidziany. Wprowadziliśmy jednak ten materjał celowo; uważamy bowiem, że dziecko niewątpliwie zwróci uwagę na taką rozbieżność pomiędzy zasadami ortografji polskiej i ukraińskiej, jak pisownia nazw narodów. Co się tyczy innych dwu grup (imiona osób świętych i nazwy miesięcy), sądzimy, że podane przez nas ćwiczenia będą przez nauczyciela potraktowane jako ćwiczenia wstępne tego działu. To samo dotyczy materjału ortograficznego: wymiana dźwięków *i—j, u—w*. Materjału tego nie przewidujemy na klasę drugą, gdyż uważamy go za materjał zbyt trudny. Uważamy natomiast, że wszelkiego rodzaju ćwiczenia piśmienne, przez nauczyciela układane i dzieciom podawane, muszą się z tym materjałem ortograficznym poważnie liczyć. Przedewszystkiem więc niedopuszczalnym byłby tekst, w którym zachodziłyby tego rodzaju pomyłki, po drugie winien nauczyciel, układa-

jąc ćwiczenia piśmienne, możliwie często wprowadzać ten materjał ortograficzny poto, by dziecko możliwie często z tym materjałem się spotykało, a przez to wyczuło obowiązującą w danym wypadku regułą ortograficzną, której sformułowanie nastąpi dopiero w klasach starszych.

6. *Materjał gramatyczny w ćwiczeniach piśmiennych.*

Podane przez nas ćwiczenia piśmienne zawierają obok materjału ortograficznego i stylistycznego również materjał gramatyczny. Jesteśmy dalecy od mniemania, że w drugiej klasie dziecko zdolne jest do omawiania zjawisk językowych; niemniej jednak uważamy, że praktycznie musi mieć pewną znajomość tych zjawisk. Odnosić się to będzie np. do uświadomienia sobie przez dziecko różnicy pomiędzy samogłoską a spółgłoską. Niewątpliwie jest to rzecz bardzo trudna; a jednak, jeśli chcemy doprowadzić dziecko do uświadomienia sobie reguły ortograficznej: po których spółgłoskach można w języku ukraińskim pisać miękki znak, to trzeba uznać, że dziecko musi zdawać sobie sprawę z tego, co to są spółgłoski. Inna rzecz, jaką metodę zastosować, by dzieci doprowadzić do znajomości tych zjawisk językowych. Uważamy, że jedyną do tego celu prowadzącą metodą będzie taki dobór ćwiczeń piśmiennych, w którychby możliwie najczęściej dziecko spotykało się z temi zjawiskami językowemi, o które nam idzie. Mówiąc np. o samogłoskach i spółgłoskach, nie będziemy dzieci uczyli, które dźwięki są spółgłoskami, a które samogłoskami, lecz damy dzieciom do wykorzystania szereg ćwiczeń, w których samogłoski i spółgłoski wystąpią w brzmieniu naturalnem. Możemy też polecić dzieciom w ćwiczeniach tych popodkreślać najpierw samogłoski, nie mówiąc im o tem, że te i te litery nazywamy samogłoskami; zamiast tego wypiszemy wszystkie samogłoski na tablicy i w danem ćwiczeniu każemy dzieciom podkreślać wszystkie litery, przez nas na tablicy wypisane. Jednem

słowem idzie o to, by nie wprowadzając definicyj i terminów gramatycznych, doprowadzić dzieci do stopniowego wyczuwania zjawisk językowych, na którem będzie oparte w klasach starszych rozumienie tych zjawisk. To samo dotyczy zdań pytających i oznajmujących: uważamy, że celem odnośnych ćwiczeń piśmiennych będzie nie wprowadzenie definicyj lub nawet terminów gramatycznych, lecz wyczucie przez dzieci różnicy pomiędzy temi zdaniami; będzie to potrzebne dzieciom do uświadomienia sobie, kiedy przy końcu zdania piszemy kropkę, kiedy zaś pytajnik.

7. *Układ ćwiczeń piśmiennych.*

W rozdziale trzecim (przydział materjału naukowego) podaliśmy do każdego tygodnia pracy dwa do pięciu ćwiczeń piśmiennych. Uważamy, że nie będą one wszystkie przez dzieci opracowane; wybór ćwiczeń pozostawiamy decyzji nauczyciela. Uważamy również, że niektóre z tych ćwiczeń będą opracowane przez dzieci w szkole, inne zaś w domu. Sądzimy, że w szkole będą opracowane ćwiczenia trudniejsze, w domu zaś ćwiczenia tego rodzaju, że wiadomości, poprzednio zdobyte, dzieci na tych ćwiczeniach utrwalają. Szczegółowe jednak rozgraniczenie, które ćwiczenia należy wykorzystać jako materjał do pracy szkolnej, które zaś do domowej, musi być pozostawione nauczycielowi.

Stąd też pragnęlibyśmy podkreślić, że nauczyciela obowiązuje dokładna znajomość ortografji i stylistyki ukraińskiej, jak również dialektologji ukraińskiej. Cenne wskazówki z zakresu tych wiadomości znajdzie nauczyciel w następujących dziełach:

1. M. Woźniak: Ukrainśkyj prawopys iz słownyczkom. Lwów 1929.

Jest to w chwili obecnej dzieło podstawowe do opanowania ortografji ukraińskiej, uwzględniające zasady pi-

sowni ukraińskiej, przyjęte przez Lwowskie Naukowe Towarzystwo im. Szewczenki, oraz przez Kijowską Wszechukraińską Akademję Nauk .

2. Dr. I. Ohijenko: Czystota i prawylnist' ukrainśkoji mowy. Lwów. Nakł. Księgarni A. Bardacha.

3. Dr. I. Ohijenko: Ukrainśkyj stylistycznyj słownyk.

4. Dr. I. Ohijenko: Ridne pysannia. Warszawa.

5. Dr. K. Kysiłewśkyj i M. Hrycak: Słownik polsko-ukraiński i ukraińsko-polski. Lwów 1930. Nakł. Księg. Nauk. Tow. im. Szewczenki we Lwowie.

Jest to dzieło nieodzowne, zwłaszcza dla ludzi, którzy znają dobrze język polski.

Poza tem dużo cennych wskazówek z zakresu ortografji i stylistyki ukraińskiej znajdzie czytelnik w czasopiśmie „Ridna mowa", miesięcznika, poświęconym specjalnie pielęgnowaniu prawidłowego języka ukraińskiego, a redagowanym przez wybitnego znawcę języka ukraińskiego, prof. dr. I. Ohijenkę w Warszawie.

Z zakresu dialektologji uważamy za konieczne, by nauczyciel zapoznał się z dialektologją polską, szczególnie z mową Polaków na Kresach (np. na podstawie dzieł prof. K. Nitscha) oraz z dialektologją ukraińską (np. na podstawie pracy prof. J. Ziłyńskiego: Opis fonetyczny języka ukraińskiego. Kraków 1932. Nakł. Polsk. Akademji Umiejętności).

8. *Tygodniowe plany lekcyjne.*

Ogólne zasady, dotyczące budowy tygodniowych planów lekcyjnych, podaliśmy w naszym przewodniku dla klasy pierwszej szkoły z polskim językiem nauczania. Uważamy, że zasady te wystarczą nauczycielowi przy opracowywaniu planów lekcyjnych w szkole dwujęzycznej. Prócz tego jednak podajemy osobno dwa przykłady rozwinięcia tematu tygodniowego na ośrodki dzienne i lekcyjne, a mianowicie: 1. plan tygodniowy lekcyjny dla kl. II dwujęzycznej szkoły 7-klasowej (a więc szkoły, w któ-

Tygodniowy plan lekcyjny dla kl. II szkoły III stopnia. Cykl II. Ośrodek 5. Las się zmienia

Dzień	Lekcja	Przedmiot	Dział pracy	Treść lekcji	Uwagi
Pierwszy	1.	(J. ukraiński)	wycieczka	Obser. życia w lesie	
	2.	Rysunek (Śpiew)	z wyobraźni		
	3.	J. polski	wiersz czyt. i pisan.	Wprow. liter *dż, dź*	
Drugi	1.	(J. ukraiński)	Rozmowa Czytanie	Co widziel. w lesie? Czyt. „Pan Koćkyj"	Tem. rzecz. nowy
	2.	(Arytmetyka)			
	3.	J. polski	Rozmowa Pisan. i czyt.	Co widziel. w lesie? Wprow. lit. *ś-si, ć-ci.*	Tem. znany.
	4.	Religja			
Trzeci	1.	(J. ukraiński)	Rozmowa Pisanie	O zwierz. i rośl. w lesie. Ćwicz. piśm. 3.	Tem. rzecz. znan.
	2.	(Śpiew) Ćw. cieles.			
	3.	J. polski	Czytanie Pisanie	Wprow. lit. *ń-ni, ź-zi.* Utrwalanie tekstu	
	4.	(Zaj. prakt.)			
Czwarty	1.	J. polski	Rozmowa Czytanie	O grzybach Utrwalanie tekstu	Tem. rzecz. nowy
	2.	(Arytmetyka)			
	3.				
	4.	(J. ukraiński)	Czytanie Pisanie	Cz. „Wijna hrybiw" Ćwicz. piśm. E. 1.	
Piąty	1.	J. polski	Rozmowa Pisanie	Utrwalanie pozn. lit.	
	2.	Rysunek Ćwicz. ciel.	Z pamięci		
	3.	(J. ukraiński)	Czytanie Pisanie	Czyt. „Kazoczka" Ćwicz. piśm. 2.	
	4.	(Arytmetyka)			
Szósty	1.	J. ukraiński	Rozmowa Czytanie Pisanie	Zebranie materjału, opracowanego w ciągu tygodnia.	
	2.	(Arytmetyka)			
	3.	J. polski.	Czytanie Pisanie	Utrwalanie poznanych dźwięków i liter.	

Uwagi: 1. Przedmioty, nauczane w języku niepolskim, ujęte zostały w klamry. Zaznaczamy, że religja może być nauczana w języku polskim.

2. Treść lekcyj (tematy jednostek lekcyjnych) podajemy tylko z obu języków.

Tygodniowy plan lekcyjny dla kl. II szkoły I stopnia
Cykl IX. Ośrodek 1. Po drodze do szkoły.

Dzień	Lekcja	Przedmiot	Dział pracy	Treść lekcji	Uwagi
Pierwszy	1	(J. ukraiń.) J. polski	Wyciecz. i rozm.	Obserwacja: co się dzieje za wsią?	wspólne z kl. I.
	2	Rysunek (Arytmet.)			
Drugi	1.	(J. ukraiń.) (Śpiew)	Rozmowa	Czem się karmią ptaki?	Klasa I nauka cicha
	2.	J. polski (Arytmet.)	Czytanie		Kl. I nauk. głoś. i cicha
	3.	Religja			
Trzeci	1.	(J. ukraiń.) (Śpiew)	Czytanie	„Powilnyj buziok"	Kl. I nauk. głoś. i cicha
	2.	J. polski (Arytmet.)	Pisanie		Klasa I nauka głośna
Czwarty	1.	J. polski Ćw. cieles.	Rozmowa	Życie w wodzie	Klasa I nauka cicha
	2.	(J. ukraiń.) (Arytmet.)	Czytanie	„Poticzok u lisi"	Klasa I nauka głośna
Piąty	1.	(J. ukraiń.)	Pisanie Wiersz	Cwicz. piśm. I.	Klasa I nauka głośna Klasa I nauka cicha
	2.	J. polski (Arytmet.)	Czytanie		Kl. I nauk. głoś. i cicha
	3.	Religja			
Szósty	1.	J. polski	Pisanie Wiersz		Klasa I nauka głośna Klasa I nauka cicha
	2.	(Arytmet.) (J. ukraiń.)	Rozmowa	O czem uczyliśmy się?	Wspólnie z kl. I.

rej występuje możliwie największa ilość godzin, na naukę obu języków przewidzianych), 2. plan tygodniowy lekcyjny dla połączonych klas I i II szkoły powszechnej pierwszego stopnia — dwujęzycznej.

9. *Nauczanie wierszy.*

W obu podręcznikach ukraińskich, które uwzględniamy, znajdzie nauczyciel cały szereg wierszyków, które w zupełności nadają się do opracowania ich przez dzieci. Pozatem może nauczyciel wykorzystywać wierszyki znajdujące się w różnych wydawnictwach dla dzieci, przedewszystkiem zaś w czasopismach dla dzieci.

1. „Swit Dytyny", wychodzącem we Lwowie; czasopismo to ma aprobatę Ministerjalną, lecz przeznaczone jest raczej dla klas starszych.

2. „Dzwinoczok", wychodzące również we Lwowie, które jednak aprobaty Ministerjalnej nie ma. Czasopismem tem posługiwać się może sam nauczyciel, nie dając go jednak do ręki dzieciom.

10. *Nauka piosenek.*

Ponieważ do tej pory niema w języku ukraińskim śpiewników, któreby miały aprobatę władz szkolnych, musi nauczyciel posługiwać się różnemi śpiewniczkami, nie dając ich do rąk dzieciom. Duży wybór piosenek znajdzie nauczyciel w śpiewnikach:

1. F. Kołessa: Szkilnyj spiwannyk. Lwów, nakł. Ukr. P. Tow.

2. M.Hajworonškyj: Szkilnyj spiwannyk. Lwów, nakł. Ukr. P. Tow.

3. F. Kołessa: Śpiwajmo. Lwów. Nakł. Państw. Wyd. Ks. Szkoln.

Pamiętać jednak trzeba, że za wprowadzenie poszczególnych piosenek z tych śpiewników odpowiedzialny jest nauczyciel.

b) Szczegółowe do poszczególnych ośrodków pracy tygodniowej.

Cykl. I. — Ośrodek 1 — 2.

1) Zamieszczona w podręczniku „Dryha knyżeczka" na 1-szej stronicy czytanka „Naszi prawyła" jest zebraniem reguł porządkowych, odnoszących się do pobytu dziecka w szkole w ciągu całego roku szkolnego. Stąd też treść pierwszego zdania „Nie siedź w klasie w kożuchu" nie powinna być czemś nienaturalnem w miesiącu sierpniu.

2) W drugiem ćwiczeniu piśmiennem proponujemy dzieciom przepisać abecadło ukraińskie duże i małe. Jestemy zdania, że dziecko powinno znać porządek liter w abecadle; przypuszczać należy, że z abecadłem, jako całością, zetknęło się już w klasie pierwszej, wobec czego ćwiczenie niniejsze będzie przypomnieniem. Abstrahujemy tutaj od formy, w jakiej nauczyciel przypomnienie to uczyni.

Cykl II. Ośrodek 1.

1) W podręczniku „Druha knyżeczka' znajduje się cały szereg krzyżówek, które polegają na tem, że dziecko powinno do każdego z podanych wyrazów podać jedną brakującą literę, zastępując nią krzyżyk. Celem krzyżówek jest, między innemi, dać dziecku ćwiczenie, na którem wyrobiłoby sobie wyczucie i uświadomienie tego, że wyraz składa się z liter, oraz że brak jednej litery powoduje, iż wyraz przestaje być wyrazem.

2) Podając tekst do nauki elementarza polskiego, przypominamy, że dużą usługę oddadzą nam w tych tekstach rysunki przedmiotów, których nazw wprowadzić jeszcze nie możemy. Wyrazy te w naszych tekstach zostały podkreślone i ujęte w nawias.

Ośrodek 2.

Tutaj mamy do czynienia po raz pierwszy z ćwiczeniem stylistycznem, którego celem jest uzupełnianie podanych zdań przez wstawianie brakujących wyrazów. Nauczyciel musi ćwiczenie to, jako pierwsze tego rodzaju, opracować w szkole, zwracając przytem uwagę dzieci na trudności, w tem ćwiczeniu występujące, oraz na sposób rozwiązania tych trudności. Łatwo zauważyć, że ćwiczenia tego rodzaju dobraliśmy w ten sposób, że brakującemi wyrazami są orzeczenia, potem podmioty, potem inne części zdania pojedyńczego rozwiniętego. Nie chcemy przez to rozumieć, że nauczyciel będzie zwracał uwagę dzieciom na to, iż są to podmioty, względnie inne części zdania, gdyż byłoby to prowadzeniem lekcji gramatyki, nie zaś ćwiczenia stylistycznego.

Ośrodek 4.

1. W pierwszem ćwiczeniu piśmiennem wprowadzamy wyraz, w którym jest dwudźwięk „szcz". Na pisownię wyrazu z tym dwudźwiękiem trzeba specjalną zwrócić uwagę, gdyż dzieci są b. pochopne do zastępowania tego dwudźwięku przez dwie osobne litery sz — cz.

2. W ćwiczeniu drugiem (uzupełnianie zdań) podane zostały wyrazy brakujące w innym układzie, aniżeli będą przez dzieci użyte w zdaniu. Trudność tę musi nauczyciel mieć na uwadze.

Ośrodek 5.

1. Pierwsze ćwiczenie piśmienne ma za zadanie nauczyć dzieci układania zdań z podanych im wyrazów. Jest to pierwsze ćwiczenie tego rodzaju, wobec czego musi być potraktowane, jako materjał do pracy w szkole. Przy sposobności zwracamy uwagę, że dzieci bardzo często ułożą

zdania z tych wyrazów nie tak, jakby tego chciał nauczyciel. Dlatego też pierwsze ćwiczenia tego rodzaju musi nauczyciel tak omówić, by wspólnie z dziećmi ustalić ostateczną redakcję zdania.

2. W drugiem ćwiczeniu piśmiennem mamy do czynienia z podziałem dźwięków na samogłoski i spółgłoski. Dobrze będzie, jeśli nauczyciel najpierw wypisze na tablicy wszystkie samogłoski, potem dopiero da dzieciom polecenie następujące: podkreślcie w tem ćwiczeniu wszystkie litery prócz tych, które macie napisane na tablicy. Zaznaczamy, że w następnym tygodniu mamy też jedno ćwiczenie (pierwsze), na ten sam temat.

Cykl III. Ośrodek 3.

1. W pierwszem ćwiczeniu wprowadzamy nazwy narodów, biorąc za podstawę te narodowości, które w Polsce zamieszkują. Przykład wzięty jest z życia wołyńskiego, gdzie dosyć często dziecko ukraińskie spotyka się z Czechami i Niemcami. Jest jasnem, że w miejscowości, w której dzieci nazw tych nie znają, nie będzie ich nauczyciel wprowadzał. Ograniczy się natomiast do wprowadzenia dwu nazw zasadniczych, Polak i Ukrainiec, czyniąc to raczej ze względów wychowawczych, aniżeli dydaktycznych.

2. W ćwiczeniu drugiem i trzeciem brakującemi wyrazami są przymiotniki. Na tych wyrazach dziecko może zapoznać się z kolorami wogóle, a powinno jednocześnie utrwalić swe wiadomości o barwach państwowych polskich.

Cykl IV. Ośrodek 1.

W pierwszem ćwiczeniu piśmiennem możemy pokusić się o to, by dzieci zastanowiły się nad tem, kiedy używamy pytajnika, a kiedy kropki. Nie idzie nam jednak w tem ćwiczeniu o ustalenie reguły ortograficznej w dosłownem tego słowa znaczeniu.

Cykl V. Ośrodek 1, 2.

1. Wprowadzając duże litery w nazwach świąt, jesteśmy w niezgodzie z zasadami pisowni ukraińskiej, przyjętemi przez powołane do tego instytucje (Lwowskie Towarzystwo Naukowe i Kijowską Akademję Nauk). Według przyjętych przez te instytucje zasad, nazwy świąt należy pisać literami małemi. Nie stosując się do tych zasad, jesteśmy jednak w zgodzie z olbrzymią większością społeczeństwa ukraińskiego, zamieszkującego w Polsce.

2. W związku z tym cyklem przewidujemy stosunkowo dużo czytanek. Uważamy, że część z nich będzie wykorzystana przez dzieci jako kolendy w domu, część zaś można ewentualnie przenieść na okres poświąteczny.

Cykl VI. Ośrodek 1.

Wprowadzając w ćwiczeniu nazwy miesięcy, zaznaczamy, że nie będzie to pierwszem wprowadzeniem pojęć miesięcy od początku roku. Będzie to raczej wykorzystaniem znanych pojęć w piśmie. Można też przy tej sposobności wprowadzić w piśmie nazwy tygodni.

Ośrodek 2.

Wprowadzając nazwy miast, pragniemy podkreślić, że od dziecka w klasie drugiej nie wymagamy, by rozumiało pojęcie „Warszawa" tak, jak będzie je rozumiało za lat kilka. Dziecko w klasie drugiej potraktuje tę nazwę jako pewien symbol.

Ośrodek 5.

1. W trzeciem ćwiczeniu piśmiennem można już pokusić się o to, by dzieci zestawiły spółgłoski, po których w języku ukraińskim piszemy znak miękki. Zaznaczamy jednak, że ćwiczenia tego rodzaju będą jeszcze w dalszym ciągu

opracowywane, dopiero zaś w maju (cykl IX ośr. 1) wprowadzamy ćwiczenie, na podstawie którego dzieci dokonają zestawienia spółgłosek miękkich.

2. W związku z ćwiczeniem stylistycznem, wprowadzającem tworzenie samodzielnych zdań na podstawie pytań, wynika zagadnienie natury metodycznej, co jest dla dziecka łatwiejsze: czy tworzenie odpowiedzi na podstawie pytań, czy na podstawie obrazków. Nie rozstrzygając tego zagadnienia, zaznaczamy, że w ćwiczeniach stylistycznych oba sposoby staramy się uwzględniać jednocześnie.

Ośrodek 6.

W tem ćwiczeniu idzie o to, by dziecko uświadomiło sobie, że spółgłoska miękka plus samogłoska daje w rezultacie spółgłoskę plus samogłoskę miękką.

Cykl VII. Ośrodek 1.

Zamieszczone w obu podręcznikach czytanki treści historycznej przekraczają zakres tematów rzeczowych, które dzieciom mamy w klasie drugiej podać. Wynika z tego, że czytanki te w drugiej klasie nie powinny być opracowywane. Uważamy jednak, że w pewnych wypadkach może nauczyciel czytanki te wykorzystać.

Ośrodek 2.

Układanie zdać z trzech wyrazów podanych jest ćwiczeniem stylistycznem stosunkowo trudnem, wobec czego musi je nauczyciel odpowiednio potraktować.

Ośrodek 4.

Trzecie ćwiczenie piśmienne podaje kilka zdań, które dzieci mają samodzielnie drogą analizy całości wydzielić. Zwracamy uwagę na trudność tego ćwiczenia.

Cykl. VIII. Ośrodek 1.

Ćwiczenie drugie wprowadza najpierw zdania oznajmujące, potem dopiero tej samej treści zdania pytające. Celem tego ćwiczenia jest wprawa w dalszem kojarzeniu pytań z odpowiedziami.

Ośrodek 3.

Można tutaj w związku ze świętem narodowem 3 Maja odwołać się do czytanek „Mościce" i „Pan Komendant".

Cykl IX. Ośrodek 1.

1. Ćwiczenia piśmienne 1 i 2 są niejako syntezą pracy w zakresie miękczenia spółgłosek i samogłosek. Nie jest więc celem tych ćwiczeń doprowadzenie do reguł ortograficznych, lecz pewna próba usystematyzowania wyrobionych w ciągu dotychczasowej pracy sprawności ortografji i ewentualnych wiadomości.

2. Cały cykl IX będziemy traktowali w klasie dwujęzycznej ze względu na materjał czytankowy raczej jako jeden duży ośrodek, opracowywany w ciągu trzech tygodni.

Ośrodek 3.

Pewną trudność stanowić będzie dla dziecka samodzielne ułożenie 2 — 3 zdań na jeden temat: Nasza wycieczka. Dlatego też, nie podając dzieciom osobnych pytań do każdego zdania, w czasie rozmowy silnie akcentujemy pewne punkty orjentacyjne, na podstawie których dzieci będą układały poszczególne zdania, a które będą właściwie skróconemi pytaniami. Ćwiczenie tego typu będzie etapem pośrednim pomiędzy układaniem pojedyńczych zdań, a układaniem całości, składających się z kilku zdań. Podobnym

typem ćwiczenia będzie układanie kilku zdań na podstawie oglądanego obrazka (patrz ćwiczenie piśmienne trzecie w związku z cyklem X); ćwiczenie to powinno być poprzedzone przez układanie całości na podstawie oglądania i omawiania kilku obrazków.

SPIS TREŚCI